

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Macierzyństwo zastępcze w świetle przepisów prawa
Federacji Rosyjskiej**

Iana Berger

Prawa podstawowe
Warszawa 2017

Iana Berger – absolwentka Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wydziału Prawa Uniwersytetu Państwowego w Irkucku; Centrum Współpracy Biznesowej „Polska-Rosja”, e-mail: berger_yana@mail.ru, Zielona Góra.

Spis treści

Słowa kluczowe	5
I. Rys historyczny	7
II. Obecny stan prawny	11
1. Osoby, uprawnione do korzystania z programu macierzyństwa zastępczego	12
2. Osoby, które mogą zostać dawcą gamet	14
3. Status prawny dawcy materiału genetycznego	15
4. Wymagania stawiane osobie, która może zostać matką zastępczą	18
5. Umowa macierzyństwa zastępczego	18
6. Rejestracja urodzenia dziecka i wpisanie rodziców dziecka do księgi urodzeń	20
III. Potencjalne kierunki rozwoju ustawodawstwa regulującego macierzyństwo zastępcze	29
IV. Podsumowanie	33
V. Teksty wykorzystanych aktów prawnych wraz z tłumaczeniem na język polski	35
Literatura	41

Słowa kluczowe

Macierzyństwo zastępcze, potencjalni rodzice, dawca gamet, umowa macierzyństwa zastępczego, zgłoszenie i rejestracja urodzenia, Federacja Rosyjska.

Celem polityki demograficznej Federacji Rosyjskiej, zgodnie z zatwierdzoną przez Prezydenta FR Koncepcją polityki demograficznej na okres do 2025 roku¹, jest zwiększenie i stabilizacja liczebności populacji oraz stworzenie warunków do jej wzrostu oraz polepszenie jakości życia obywateli. Jeden z kierunków realizacji Koncepcji stanowią działania skierowane na rozwój technologii wspierania reprodukcji i stworzenie warunków umożliwiających ich zastosowanie. Obecnie osoby mające problem z naturalnym poczęciem i urodzeniem dziecka mogą w ramach technologii wspierania reprodukcji skorzystać z programu zapłodnienia *in vitro*, z możliwości użycia męskich i damskich gamet dawców w celu uzyskania embrionu lub z programu implantacji embrionów dawców, z przeprowadzenia procedury sztucznej inseminacji nasieniem męża (partnera), a także z programu macierzyństwa zastępczego, który w ciągu ostatnich dekad przeszedł kilka etapów rozwoju i został uznany za jeden z istotnych elementów polityki demograficznej Rosji.

¹ Указ Президента РФ от 09.10.2007 N 1351 (ред. от 01.07.2014) «Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года», „Парламентская газет» от 16 октября 2007 г. N 134.

I. Rys historyczny

W Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich prace nad zapłodnieniem komórek jajowych poza organizmem rozpoczęły się w połowie lat 50. XX wieku. Pierwsze skuteczne próby zapłodnienia komórek jajowych człowieka przeprowadzono pod koniec lat 60., a pierwszą w ZSRR ciążę powstałą na skutek zapłodnienia *in vitro* uzyskał w 1985 roku prof. Boris Wasiliewicz Leonow. Dziecko (dziewczynka) zostało urodzone w Moskwie, w Centrum Naukowym Położnictwa, Ginekologii i Perinatologii Rosyjskiej Akademii Medycznej w lutym 1986 r.². Pierwszy program macierzyństwa zastępczego w Federacji Rosyjskiej został zrealizowany w 1995 r. w Centrum IVF³ przy Instytucie Położnictwa i Ginekologii w Sankt Petersburgu imienia dr. Ottona Ranka.

Początki ustawowej regulacji procedury sztucznego zapłodnienia kobiet nasieniem dawcy sięgają roku 1987, kiedy Ministerstwo Ochrony Zdrowia ZSRR wydało rozporządzenie z dnia 13 maja 1987 r. N 669 o rozszerzeniu doświadczeń w zakresie stosowania metody sztucznej inseminacji nasieniem dawcy ze względu na wskazania medyczne⁴. Rozporządzenie to zawierało między innymi rekomendacje dotyczące stosowania metody sztucznej inseminacji kobiet, wzory zgody na wykorzystanie materiału biologicznego dawcy dla dawcy oraz dla osoby, zamierzającej skorzystać z programu sztucznej inseminacji, zasady tworzenia katalogów dawców i anonimizacji ich danych.

Kolejna próba ustawowej regulacji metod leczenia niepłodności nastąpiła w roku 1993, kiedy weszła w życie ustawa: Zasady ustawodawstwa Federacji Rosyjskiej o ochronie zdrowia obywateli⁵. Zgodnie z art. 35 tej ustawy każda pełnoletnia kobieta w wieku rozrodczym miała prawo do sztucznego zapłodnienia i implantacji zarodków.

W celu ujednolicenia stosowania metod leczenia niepłodności uchwalone zostało rozporządzenie Ministerstwa Ochrony Zdrowia o stosowaniu metody sztucznej inseminacji kobiet nasieniem dawcy ze względu na wskazania medyczne oraz metody zapłodnienia

² Е.Г. Малиновская, Правовое регулирование суррогатного материнства в Российской Федерации и в республике Беларусь, Семейное и жилищное право, 2007, nr 2, s. 29.

³ *In vitro fertilisation*, zapłodnienie pozaustrojowe, zapłodnienie *in vitro*.

⁴ Приказ Министерства здравоохранения СССР от 13.05.87 N 669 „О расширении опыта по применению метода искусственной инсеминации спермой донора по медицинским показаниям”, <http://zakon.7law.info/base48/part8/d48ru8985.htm>, dostęp 29 października 2017 r.

⁵ «Основы законодательства Российской Федерации об охране здоровья граждан», утв. ВС РФ 22.07.1993 N 5487-1, «Российские вести», N 174, 09.09.1993.

pozaustrojowego i implantacji embrionu do jamy macicy w leczeniu niepłodności kobiet⁶. Rozporządzenie zawierało instrukcję przeprowadzenia procedury sztucznej inseminacji oraz wzory oświadczeń-zobowiązań dla dawcy i biorców (małżonków).

Uchwalony w 1995 roku Kodeks rodzinny Federacji Rosyjskiej⁷, po raz pierwszy w historii ustawodawstwa rosyjskiego wspomina o macierzyństwie zastępczym. Kodeks nie reguluje jednak samej instytucji macierzyństwa zastępczego, ale w art. 51 ust. 4 zd. 2 dotyczącym procedury wpisania rodziców dziecka do księgi urodzeń ustanawia możliwość wpisania do ksiąg urodzeń jako rodziców dziecka, urodzonego przez matkę zastępczą, pary małżeńskiej, która wyraziła zgodę na implantację embrionu matce zastępczej⁸ oraz wprowadza zakaz powoływania się na fakt przeprowadzenia procedury implantacji embrionów w przypadku kwestionowania macierzyństwa lub ojcostwa⁹.

Powyższa norma została później doprecyzowana w ustawie dnia 15 listopada 1997 r. o aktach stanu cywilnego¹⁰. Zgodnie z art. 16 ust. 5 tej ustawy w przypadku rejestracji urodzenia dziecka na podstawie wniosku małżonków, którzy wyrazili pisemną zgodę na implantację embrionu innej kobiecie w celu noszenia i urodzenia dziecka, wraz z dokumentem, potwierdzającym fakt urodzenia się dziecka należy przedstawić dokument wydany przez placówkę służby zdrowia i potwierdzający uzyskanie zgody kobiety rodzącej dziecko (matki zastępczej) na wpisanie owych małżonków jako rodziców dziecka.

W 2003 roku macierzyństwo zastępcze zostało zdefiniowane w rozporządzeniu Ministerstwa Ochrony Zdrowia o stosowaniu technologii wsparcia reprodukcji (dalej także: TWR) w terapii niepłodności kobiet i mężczyzn¹¹ jako jedna z metod terapii niepłodności, przy których poszczególne lub wszystkie etapy poczęcia i wczesnego rozwoju embrionów przebiegają poza organizmem. Rozporządzenie wprowadziło również wymogi prawne dotyczące realizacji programów macierzyństwa zastępczego. Wprowadzono między innymi wymaganie pisemnej zgody pary małżeńskiej i matki zastępczej na przeprowadzenie programu, określono przesłanki umożliwiające parze małżeńskiej skorzystanie z programu¹². Określono również

⁶ Приказ Минздрава РФ от 28.12.1993 N 301 «О применении метода искусственной инсеминации женщин спермой донора по медицинским показаниям и метода экстракорпорального оплодотворения и переноса эмбриона в полость матки для лечения женского бесплодия», «Российские вести», N 21, 08.02.1994.

⁷ «Семейный кодекс Российской Федерации» от 29.12.1995 N 223-ФЗ, «Российская газета», N 17, 27.01.1996.. Obowiązujący wcześniej Kodeks o małżeństwie i rodzinie („Кodeкс о браке и семье РСФСР” утв. ВС РСФСР 30.07.1969, „Ведомости ВС РСФСР”, 1969, N 32, ст. 1397.) nie zawierał żadnych regulacji dotyczących sztucznego zapłodnienia.

⁸ Art. 51 ust. 4 zd. 2 rosyjskiego kodeksu rodzinnego.

⁹ Art. 52 ust. 3 rosyjskiego kodeksu rodzinnego.

¹⁰ Федеральный закон от 15.11.1997 N 143-ФЗ «Об актах гражданского состояния», «Российская газета», N 224, 20.11.1997.

¹¹ Приказ Минздрава РФ от 26.02.2003 N 67 «О применении вспомогательных репродуктивных технологий (ВРТ) в терапии женского и мужского бесплодия», «Российская газета», N 84, 06.05.2003.

¹² Wymienione przesłanki dotyczyły wyłącznie braku możliwości urodzenia dziecka przez kobietę (brak macicy, synechia macicy, choroby przy których ciąża nie jest wskazana, nieudane próby zajścia w ciążę za pomocą metody *in vitro*, kiedy implantacja embrionów nie wywołała ciąży).

wymagania dotyczące osoby matki zastępczej (wiek od 20 do 35 lat, posiadanie własnego zdrowego dziecka, zdrowie psychiczne i fizyczne), zakres niezbędnych badań potencjalnej matki zastępczej, przeciwwskazania do przeprowadzenia procedury sztucznego zapłodnienia komórki jajowej i zakres badań pary małżeńskiej, oraz algorytm przeprowadzenia programu macierzyństwa zastępczego.

II. Obecny stan prawny

Ustawodawstwo zawierające aktualne przepisy regulujące macierzyństwo zastępcze zostało ukształtowane dopiero w latach 2011-2012. Wtedy do regulacji zawartych w art. 51 ust. 4 i art. 52 ust. 3 rosyjskiego kodeksu rodzinnego oraz w art. 16 ust. 5 rosyjskiej ustawy o aktach stanu cywilnego dodano przepisy rozporządzenia Ministerstwa Ochrony Zdrowia Federacji Rosyjskiej w sprawie procedury stosowania technologii wspomagających reprodukcję, przeciwwskazaniach i ograniczeniach w ich stosowaniu¹³ (dalej – rozporządzenie w sprawie TWR) oraz ustawy federalnej o podstawach ochrony zdrowia obywateli Federacji Rosyjskiej¹⁴ (dalej – ustawa o podstawach ochrony zdrowia obywateli).

Prace legislacyjne nad projektem ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli rozpoczęły się w kwietniu 2011 roku. Wniesiony do Dumy Państwowej projekt ustawy¹⁵ zawierał art. 51 [Stosowanie technologii reprodukcyjnych], dotyczący między innymi macierzyństwa zastępczego.

W ustępie 1 wspomnianego artykułu jako jedna z technologii wspierania reprodukcji został wymieniony program macierzyństwa zastępczego. Zgodnie natomiast z ust. 7, prawo do korzystania z programów wspierania reprodukcji mieli uzyskać mężczyzna i kobieta, będący lub też niebędący ze sobą w związku małżeńskim oraz samotne kobiety. Projekt ustawy nie przewidywał takiego prawa dla samotnego mężczyzny.

Zgodnie z art. 51 ust. 6 projektu ustawy, przy wykorzystaniu gamet dawców osoby korzystające z programów wsparcia reprodukcji mają prawo otrzymywać informacje o wynikach badań medycznych i genetycznych dawcy komórek, jego rasie i narodowości.

Artykuł 51 ust. 8 projektu ustawy stanowił, że implantacja embrionów osobie trzeciej – matce zastępczej, która będzie nosiła i urodzi dziecko pod warunkiem lub zgodnie z umową, na podstawie której rodzicami urodzonego dziecka będą jedna lub obydwie osoby, których

¹³ Приказ Минздрава России от 30.08.2012 N 107н «О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению», «Российская газета», спецвыпуск, N 78/1, 11.04.2013.

¹⁴ Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», «Российская газета», N 263, 23.11.2011.

¹⁵ Проект Федерального закона № 534829-5 «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации, внесенный в Государственную Думу РФ 21 апреля 2011 года, Система обеспечения законодательной деятельности», Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/534829-5>, dostęp 29 października 2017 r.

komórki płciowe zostały wykorzystywane do zapłodnienia, jest możliwe za dobrowolną świadomą zgodą tej osoby.

Szczegółowa regulacja stosowania programów wsparcia reprodukcji, przeciwwskazań i ograniczeń w ich stosowaniu miała być umieszczona w akcie prawnym wydanym przez upoważniony federalny organ władzy wykonawczej (Ministerstwo Ochrony Zdrowia Federacji Rosyjskiej).

W drugiej redakcji projektu ustawy¹⁶, przedstawionej w drugim czytaniu w lipcu 2011 roku, przepisy regulujące technologie wspierania reprodukcji, w tym macierzyństwo zastępcze, zostały przeniesione do art. 55. Propozycje dotyczące usunięcia przepisów regulujących macierzyństwo zastępcze i, w konsekwencji, wyeliminowanie możliwości korzystania z programu macierzyństwa zastępczego, zostały odrzucone.

W projekcie przedstawionym w drugim czytaniu, metody wsparcia reprodukcji, w tym program macierzyństwa zastępczego, uzyskały bardziej szczegółową regulację. Treść przepisów została uzupełniona o definicję macierzyństwa zastępczego, wymogi stawiane dawcy komórek oraz osobie, która może zostać matką zastępczą. Dodano też przepis dający przyszłym rodzicom prawo do uzyskania informacji o wyglądzie dawcy komórek.

W art. 55 ust. 4 projektu pojawił się również przepis, zgodnie z którym nie byłby dopuszczalny wybór płci przyszłego dziecka, z wyjątkiem sytuacji, w których istniałoby zagrożenie rozwoju choroby genetycznej, mającej bezpośredni związek z płcią.

Dalsze prace legislacyjne nie wpłynęły na zaproponowany w drugim czytaniu model regulacji instytucji macierzyństwa zastępczego. Ustawa została uchwalona i weszła w życie 22 listopada 2011 r., a w części regulującej programy wsparcia reprodukcji – 1 stycznia 2012 r.¹⁷.

1. Osoby, uprawnione do korzystania z programu macierzyństwa zastępczego

W myśl przepisu art. 55 ust. 9 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli, pod pojęciem macierzyństwa zastępczego należy rozumieć noszenie i urodzenie dziecka (w tym przedwczesne urodzenie) na podstawie umowy zawartej między matką zastępczą (kobietą, która nosi płód po przeniesieniu embrionu dawcy) a potencjalnymi rodzicami, których komórki płciowe zostały wykorzystane do zapłodnienia lub samotną kobietą, dla których noszenie

¹⁶ Проект Федерального закона № 534829-5...

¹⁷ W dniu 28 listopada 2014 roku Międzyparlamentarne Zgromadzenie (Państw Członkowskich) Wspólnoty Niepodległych Państw Postanowieniem Nr 14-21 uchwaliło Ustawę modelową o ochronie praw reprodukcyjnych i zdrowia reprodukcyjnego ludności (Модельный закон «Об охране репродуктивных прав и репродуктивного здоровья граждан», утв. Постановлением МПА СНГ от 28.11.2014 г. № 41-21, <http://iacis.ru/activities/documents/>, dostęp 29 października 2017 r.). Niniejsza ustawa nie jest obowiązująca do zastosowania i w części regulującej macierzyństwo zastępcze nie jest sprzeczna z przepisami ustawodawstwa federalnego.

i urodzenie dziecka jest niemożliwe ze względów medycznych¹⁸. Przedmiotowa ustawa traktuje macierzyństwo zastępcze jako technologię wsparcia reprodukcji.

Zgodnie art. 55 ust. 3 ww. ustawy, prawo do korzystania z technologii wsparcia reprodukcji przysługuje mężczyźnie i kobiecie, będącym lub niebędącym [ze sobą] w związku małżeńskim pod warunkiem udzielenia dobrowolnej świadomej dwustronnej zgody na interwencję medyczną, jak również samotnej kobiecie pod warunkiem udzielenia dobrowolnej świadomej zgody na interwencję medyczną.

Literalna wykładnia przedstawionych przepisów prowadzi do wniosku, że z programu macierzyństwa zastępczego pod warunkiem udzielenia dobrowolnej świadomej dwustronnej zgody na interwencję medyczną mogą skorzystać:

- mężczyzna i kobieta, będący ze sobą w związku małżeńskim, których komórki płciowe będą wykorzystane do zapłodnienia, dla których noszenie i urodzenie dziecka jest niemożliwe ze względów medycznych;
- mężczyzna i kobieta, niebędący ze sobą w związku małżeńskim, których komórki płciowe będą wykorzystane do zapłodnienia, dla których noszenie i urodzenie dziecka jest niemożliwe ze względów medycznych;
- samotna kobieta, dla której noszenie i urodzenie dziecka jest niemożliwe ze względów medycznych.

Ustawodawca nie przewiduje zatem możliwości skorzystania z programu macierzyństwa zastępczego przez samotnego mężczyznę, a przepis art. 55 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli, określający krąg osób, uprawnionych do skorzystania z programu, jest traktowany przez sądy jako wykaz enumeratywny. Jako przykład takiej wykładni należy wskazać sprawę, która toczyła się w Sądzie Rejonowym w Nowosybirsku w 2015 r.

W przedmiotowej sprawie G. Waśkin wytoczył powództwo przeciwko Nowosibirskiemu Centrum Medycyny Reprodukcyjnej Sp. z o.o. o uznanie za niezgodną z prawem odmowę świadczenia usług medycznych polegających na zastosowaniu programu macierzyństwa zastępczego. Powód wraz z osobą, która zgodziła się zostać matką zastępczą, zwrócił się do pozwanego w celu wykonania niezbędnych badań i realizacji programu, jednak pozwany, powołując się na treść artykułu 55 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli, odmówił świadczenia przedmiotowych usług. Powód w pozwie podnosił, że katalog przypadków, w których ustawodawca pozwala na zastosowanie programu macierzyństwa zastępczego, nie jest katalogiem zamkniętym.

Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo. Sąd drugiej instancji, utrzymując w mocy wyrok sądu pierwszej instancji, zgodził się ze stanowiskiem sądu pierwszej instancji,

¹⁸ Przedstawiona definicja została powtórzona w pkt. 78 rozporządzenia w sprawie stosowania TWR. Na potrzeby rozporządzenia potencjalni rodzice w rozporządzeniu są zwani ojcem genetycznym i matką genetyczną (w przypadku pary) lub matką genetyczną (w przypadku samotnej kobiety).

że obowiązujące ustawodawstwo nie przewiduje możliwości stosowania programu macierzyństwa zastępczego dla samotnego mężczyzny¹⁹.

Dodatkowo powyższa teza znajduje swoje potwierdzenie w rozporządzeniu w sprawie stosowania TWR, w którym w pkt. 79 jako wskazania do stosowania zastępczego macierzyństwa zostały wymienione:

- a) brak macicy (wrodzony lub nabyty);
- b) deformacja wnęki lub szyjki macicy wskutek wrodzonych wad rozwojowych lub w wyniku chorób;
- c) patologia endometrium (synechia, zanik jamy macicy, zanik endometrium);
- d) choroby wymienione w wykazie przeciwwskazań do zajścia w ciążę;
- e) nieudane kilkukrotne próby IVF (3 lub więcej) z powtarzającym się uzyskaniem embrionów o dobrej jakości, których przenoszenie nie prowadziło do ciąży;
- f) zwykłe poronienie (3 lub więcej samoistnych poronień w anamnezie).

Wszystkie z wymienionych powyżej przyczyn dotyczą wyłącznie niemożności zajścia w ciążę lub urodzenia dziecka spowodowanej wadami fizjologicznymi kobiety. Niepłodność partnera (mężczyzny) lub brak partnerki nie stanowią samodzielnych przesłanek do korzystania z programu macierzyństwa zastępczego.

2. Osoby, które mogą zostać dawcą gamet

Ustawodawca nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, kto może zostać dawcą gamet, z których powstanie embrion. Zgodnie z definicją zawartą w art. 55 ust. 9 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli potencjalnymi rodzicami są osoby *których komórki płciowe będą wykorzystane do zapłodnienia*. Należałoby stwierdzić, że dawcami komórek mogą być zatem wyłącznie osoby, które następnie będą wpisane do księgi urodzeń jako rodzice dziecka, urodzonego przez matkę zastępczą. Jako dodatkowe potwierdzenie zaprezentowanej wyżej tezy może służyć algorytm stosowania programu macierzyństwa zastępczego, przedstawiony w pkt. 83 rozporządzenia w sprawie stosowania TWR, zgodnie z którym program macierzyństwa zastępczego na początku przewiduje realizację następujących etapów:

- a) synchronizacja cykli matki genetycznej i zastępczej;
- b) uzyskanie superowulacji u matki genetycznej;
- c) pobranie komórek jajowych matki genetycznej [...].

Poza tym, w treści przepisu ustawodawca wskazuje na niemożliwość noszenia i urodzenia dziecka ze względów medycznych, nie wymienia przy tym braku możliwości samego poczęcia dziecka.

¹⁹ Апелляционное определение Судебной коллегии по гражданским делам Новосибирского областного суда от 3 декабря 2015 г. по делу 33-10392/2015, oblsud.nsk.sudrf.ru, dostęp 29 października 2017 r.

W treści art. 55 ust. 10 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli ustawodawca wskazuje jednak, że *matka zastępcza nie może być jednocześnie dawcą komórki jajowej*. Pozwala to stwierdzić, że ustawodawca dopuszcza sytuację, w której „matka genetyczna” (w rozumieniu rozporządzenia w sprawie stosowania TWR) w rzeczywistości nie będzie dawcą komórki jajowej.

Podobnie wygląda sytuacja dotycząca dawcy nasienia. Zgodnie z pkt. 83 lit. d rozporządzenia w sprawie stosowania TWR zapłodnienie komórki jajowej może nastąpić przy użyciu nasienia męża (partnera) lub dawcy nasienia. W podanym przepisie ustawodawca nie określa, czy nasienie dawcy (tzn. mężczyzny, nie będącego ani mężem, ani partnerem matki genetycznej) może być wykorzystane do zapłodnienia komórki jajowej wyłącznie kobiety samotnej, korzystającej z programu macierzyństwa zastępczego, czy też w sytuacji, kiedy nasienie męża (partnera) matki genetycznej nie może być wykorzystane do zapłodnienia komórki jajowej. Powyższa regulacja pozwala stwierdzić, że nie ma ustawowego ograniczenia dotyczącego wykorzystania nasienia dawcy również w sytuacji, gdy kobieta ma partnera, jeżeli z uzasadnionych powodów nie jest możliwe wykorzystanie nasienia partnera.

Mimo tego, że korzystanie z gamet dawców może prowadzić do sytuacji, w której żadna z gamet (ani męska, ani żeńska) nie będzie należała do chociażby jednego z potencjalnych rodziców, i urodzone dziecko w stosunku do potencjalnych rodziców będzie całkowicie obce pod względem genetycznym, należy stwierdzić, że ustawodawca nie wyklucza takiej możliwości.

3. Status prawny dawcy materiału genetycznego

Obecnie zgodnie z przepisem art. 55 ust. 7 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli dawcą komórek płciowych może być osoba w wieku od osiemnastu do trzydziestu pięciu lat, zdrowa fizycznie i psychicznie, która przeszła niezbędne badania genetyczne i medyczne.

Zgodnie z pkt 54 i 62 rozporządzenia w sprawie stosowania TWR dawca może być anonimowy lub nieanonimowy²⁰.

W obecnym ustawodawstwie rosyjskim kwestia ochrony danych osobowych dawcy i jego stosunku do dziecka urodzonego w wyniku korzystania z materiału genetycznego nie jest dostatecznie uregulowana. Obowiązujące rozporządzenie mówi jedynie o tym, że osoba korzystająca z komórek płciowych i embrionów dawców ma prawo otrzymać wyłącznie informacje o wynikach badań medycznych i genetycznych dawcy, jego rasie i narodowości oraz danych o wyglądzie zewnętrznym, nie regulując kwestii ochrony anonimowości dawcy.

²⁰ W rozporządzeniu z 2003 r. N 67 nieanonimowym dawcą gamet żeńskich mogła być wyłącznie kobieta, będąca krewną biorycy lub jej znajoma. Obecnie ustawodawca nie stawia takiego wymogu.

Przed wejściem w życie rozporządzenia w sprawie stosowania TWR i ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli przedmiotowe zagadnienia były uregulowane w Osnowach ustawodawstwa Federacji Rosyjskiej o ochronie zdrowia obywateli i instrukcji o stosowaniu technologii wsparcia reprodukcji zatwierdzonej rozporządzeniem Ministerstwa Ochrony Zdrowia Federacji Rosyjskiej o stosowaniu technologii wsparcia reprodukcji w terapii niepłodności kobiet i mężczyzn²¹.

W art. 35 Osnów ustawodawstwa Federacji Rosyjskiej o ochronie zdrowia obywateli informacje o zapłodnieniu *in vitro* i przeniesieniu embrionu oraz dane o osobie dawcy były objęte tajemnicą lekarską, jednak kobieta miała prawo otrzymać informacje o wynikach badań genetycznych i medycznych dawcy, danych o jego wyglądzie zewnętrznym i narodowości. Przepis art. 35 został uzupełniony przez treść pkt. 3 instrukcji, zgodnie z którym wyboru dawcy pacjent dokonuje dobrowolnie i niezależnie na podstawie opisu fenotypowego. Łączna analiza powyższych przepisów pozwala stwierdzić, że wizerunek dawcy mógł być przedstawiony w postaci opisu, natomiast nie mógł być udostępniony w postaci zdjęcia itp.

Instrukcja określała również, jaki stosunek powstaje pomiędzy dawcą gamety a przyszłym dzieckiem. Zgodnie z pkt. 6 instrukcji, dawcy gamet udostępniali swoje gamety innym osobom w celu terapii niepłodności i nie brali na siebie obowiązków rodzicielskich w stosunku do przyszłego dziecka. Stosowanie tego przepisu w praktyce można przeanalizować na przykładzie wyroku Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej z dnia 13 stycznia 2011 r. Zgodnie z aktami sprawy powódka zwróciła się do Sądu Najwyższego z wnioskiem o uznanie pkt. 6 instrukcji za nieobowiązujący w części w jakiej wyklucza on możliwość ustalenia ojcostwa w stosunku do osoby będącej dawcą nasienia. We wniosku powódka wskazała, że Instrukcja w zaskarżonej części jest sprzeczna z art. 19 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej, gwarantującym równość praw i swobód człowieka i obywatela, art. 49 i 80 rosyjskiego kodeksu rodzinnego i narusza jej prawo i prawo jej córki, która urodziła się w wyniku wspomaganych procedur TWR, do ustalenia ojcostwa w stosunku do osoby, która, jak podkreślała powódka, była dawcą gamet na zasadzie odpłatności, zdając sobie sprawę z konsekwencji swoich działań i kierując się chęcią uzyskania korzyści. W konsekwencji pkt 6 instrukcji stawia jej dziecko w mniej korzystnej sytuacji w porównaniu do dzieci urodzonych w wyniku naturalnego poczęcia²².

Sąd oddalił wniosek powódki i przedstawił następującą argumentację.

Zgodnie z art. 35 Osnów ustawodawstwa Federacji Rosyjskiej o ochronie zdrowia obywateli z dnia 22 lipca 1993 r. N 5487-1 ustawodawca odnosi informację o tożsamości dawcy do tajemnicy lekarskiej, udostępnienie tej informacji bez zgody dawcy jest dopuszczalne jedynie w przypadkach przewidzianych w ustawie. Wykaz informacji o dawcy, które może otrzymać

²¹ Приказ Минздрава РФ от 26.02.2003 N 67...

²² Решение Верховного Суда РФ от 13.01.2011 N ГКПИ10-1601 „Об отказе в удовлетворении заявления о признании частично недействующим пункта 6 Инструкции по применению методов вспомогательных репродуктивных технологий, утв. Приказом Минздрава РФ от 26.02.2003 N 67”, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.

kobieta, która zwróciła się o zastosowanie metody TWR, przepisem art. 35 Osnów, jest ograniczony do danych o wynikach badań medycznych i genetycznych, danych o wyglądzie zewnętrznym i narodowości dawcy. Z kolei dawca również nie ma prawa otrzymać informacji o wynikach wykorzystania jego materiału biologicznego, a jego zgoda na wykorzystanie gamet nie jest wymagana.

Kobieta, zwracając się do ośrodka medycznego w celu przeprowadzenia procedury sztucznego zapłodnienia, wchodzi w relację z ośrodkiem, który uprzednio informuje ją, że dawca nie ponosi obowiązków rodzicielskich w stosunku do przyszłego dziecka. Dawca nawiązuje również stosunki prawne z ośrodkiem medycznym, który od momentu przekazania materiału biologicznego nabywa wszelkie prawa do niego i jest odpowiedzialny za jego wykorzystanie w celach medycznych.

Tak więc w ocenie sądu pomiędzy kobietą, która urodziła dziecko w wyniku zabiegu sztucznej inseminacji, a dawcą nie powstają żadne stosunki prawne, a zatem postanowienia rosyjskiego kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej w sprawie sądowego ustalenia ojcostwa w tych przypadkach nie mają zastosowania, a dawca nie może być uznany za ojca dziecka poczętego z wykorzystaniem TWR.

Po wprowadzonych zmianach z ustawodawstwa rosyjskiego usunięto przepisy wprost odnoszące dane dawcy gamet do tajemnicy lekarskiej oraz określające stosunki pomiędzy dawcą a przyszłym dzieckiem. Niemniej jednak można stwierdzić, że założenia ustawodawcy odnośnie do wymienionych kwestii pozostały bez zmian.

Jako potwierdzenie powyższej tezy należy wskazać, że stosunek który powstaje pomiędzy przyszłym dzieckiem a dawcą był poddany analizie w Postanowieniu Plenum Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2017 r. N 16. Zdaniem Sądu Najwyższego, zgodnie z założeniami prawa rodzinnego urodzenie dziecka przy wykorzystaniu materiału genetycznego dawcy nie pociąga za sobą powstania praw rodzicielskich i obowiązków między dawcą a dzieckiem, niezależnie od tego, czy dana osoba była znana rodzicom dziecka, czy też nie (anonimowy dawca)²³.

Odnosnie do anonimowości dawcy należy stwierdzić, że w przypadku, gdy dawca wyraził wolę zachowania anonimowości, wszelkie informacje z nim związane należy traktować jako tajemnicę lekarską²⁴. Będzie to również sprzyjało zachowaniu ciągłości stanowiska ustawodawcy w tej kwestii²⁵.

²³ Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 16.05.2017 N 16 «О применении судами законодательства при рассмотрении дел, связанных с установлением происхождения детей», system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.

²⁴ К.А. Кириченко, Охрана тайны информации о рождении ребенка: перспективы российского права и развитие вспомогательной репродукции, Медицинское право, 2015, nr 1, s. 24.

²⁵ W rozporządzeniu z dnia 13.05.1987 N 669 oraz rozporządzeniu z dnia 28.12.1993 N 301 ustawodawca ustalił wzory oświadczenia-zobowiązania dawcy oraz oświadczenia-zobowiązania małżonków, zgodnie z treścią których rodzice przyszłego dziecka, wnosząc o przeprowadzenie procedury inseminacji, zobowiązywali się nie dążyć do ustalenia tożsamości dawcy, a dawca nasienia zobowiązywał się nie dążyć do ustalenia tożsamości biologicznej oraz przyszłego dziecka.

4. Wymagania stawiane osobie, która może zostać matką zastępczą

Warunki, które musi spełnić kobieta, aby zostać matką zastępczą, zostały określone w art. 55 ust. 9 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli i powtórzone w pkt. 78 rozporządzenia w sprawie stosowania TWR. Po pierwsze, wymienione przepisy stawiają ograniczenia wiekowe dla takiej kobiety, mianowicie matką zastępczą może być kobieta w wieku od dwudziestu do trzydziestu pięciu lat. Określone granice wiekowe mają na celu ograniczenie kręgu potencjalnych matek zastępczych do kobiet w wieku rozrodczym oraz kobiet, których organizm ma najlepsze możliwości urodzenia zdrowego dziecka.

Kolejne kryterium to posiadanie co najmniej jednego zdrowego własnego dziecka. Kryterium to ma służyć wyeliminowaniu sytuacji, w której kobieta, nie posiadająca własnego dziecka, wskutek powstałego w okresie ciąży związku emocjonalno-fizycznego z dzieckiem, odmawia przekazania urodzonego dziecka rodzicom genetycznym.

Kryterium medycznym jest wymóg otrzymania zaświadczenia lekarskiego o dobrym stanie zdrowia i wyrażenie pisemnej dobrowolnej zgody na interwencję medyczną.

Jeżeli kobieta, która planuje zostać matką zastępczą, jest w związku małżeńskim, zarejestrowanym w trybie przewidzianym przez ustawodawstwo Federacji Rosyjskiej, to powinna ona przedstawić pisemną zgodę małżonka na jej udział w programie macierzyństwa zastępczego.

Jak wspomniano wcześniej, matka zastępcza nie może być jednocześnie dawcą komórki jajowej²⁶. Przepis ten ma na celu wykluczenie sytuacji, w której kobieta będzie postawiona przed wyborem, czy oddać dziecko, z którym jest związana nie tylko biologicznie, ale i genetycznie, potencjalnym rodzicom.

5. Umowa macierzyństwa zastępczego

Obecnie ustawodawstwo rosyjskie reguluje jedynie niektóre aspekty macierzyństwa zastępczego. Kodeks rodzinny Federacji Rosyjskiej nie reguluje ani samej procedury macierzyństwa zastępczego, ani kwestii umowy między matką zastępczą, a rodzicami genetycznymi. Rozporządzenie w sprawie stosowania TWR również dotyczy wyłącznie kwestii medycznych realizacji przedmiotowego programu.

Kwestia charakteru prawnego umowy macierzyństwa zastępczego pozostaje sporna. Wielu autorów nie uważa umowy macierzyństwa zastępczego za umowę cywilnoprawną²⁷. Są też

²⁶ Jest to macierzyństwo zastępcze gestacyjne, w którym matka zastępcza nie jest związana genetycznie z urodzonym przez nią dzieckiem.

²⁷ В. Заева, Супругатное материнство, Медицинское право, 2007, nr 5, s. 23; Жуков Б.Н. О некоторых вопросах установления отцовства в добровольном порядке, не урегулированных действующим законодательством, Семейное право, 2004, nr 2, s. 8.

zwolennicy stosowania norm prawa cywilnego do relacji powstających w ramach umowy macierzyństwa zastępczego²⁸. Niektórzy autorzy uważają, że taką umowę w rozumieniu art. 169 rosyjskiego kodeksu cywilnego²⁹ należy zaliczyć do kategorii umów nieważnych, sprzecznych z fundamentami moralności i porządku prawnego³⁰.

Można spotkać opinie, zgodnie z którą umowa macierzyństwa zastępczego stanowi szczególny rodzaj umowy o świadczenie usług, przedmiotem której są noszenie, urodzenie dziecka i przekazanie go rodzicom genetycznym³¹.

Umowę macierzyństwa zastępczego należy uznać za umowę konsensualną, zawartą w momencie podpisania³². Biorąc pod uwagę złożoność stosunków prawnych, zdaniem niektórych autorów, należy zwrócić uwagę na określenie wymagań co do formy umowy o macierzyństwo zastępcze. W chwili obecnej brak należytej regulacji prowadzi do tego, że taka umowa może być zawarta zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej. Notarialna forma umowy nie jest wymagana³³.

W związku z brakiem szczegółowej regulacji obecnie umowa macierzyństwa zastępczego może być zarówno odpłatna, jak i nieodpłatna³⁴.

Analizując przedmiotową umowę, niektórzy autorzy dochodzą do wniosku, że umowa macierzyństwa zastępczego powinna być wielostronna. Wskazuje się przy tym, że stronami umowy winny być osoby, które chcą mieć dziecko (potencjalni rodzice), matka zastępcza, a także instytucja medyczna prowadzącą interwencje medyczne³⁵. Jednak w praktyce zazwyczaj umowa jest zawierana pomiędzy matką zastępczą a rodzicami genetycznymi (ewentualnie samotną kobietą).

Należy stwierdzić, że umowa macierzyństwa zastępczego jest nowym, samodzielnym rodzajem umowy, której szczegółowa regulacja powinna znaleźć miejsce w ustawodawstwie Federacji Rosyjskiej.

²⁸ Л. Трунова, Материнство на заказ, Домашний Адвокат, 2004, nr 18, s. 7.

²⁹ «Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)» от 30.11.1994 N 51-ФЗ, «Российская газета», N 238-239, 08.12.1994.

³⁰ О.Ю. Косова, Семейный кодекс Российской Федерации и некоторые вопросы регулирования брачно-семейных отношений, Правоведение, 1996, nr 2, s. 46.

³¹ Т.Е. Борисова, Договор суррогатного материнства: актуальные вопросы теории, законодательства, практики, Российская юстиция, 2009 nr 4, s. 7.

³² Т.К. Крайнова, Договор суррогатного материнства, Нотариальный вестник, 2010, nr 11, s. 17.

³³ И.И. Никова, Исторический и правовой аспект суррогатного материнства: зарубежный и российский опыт, Правовая инициатива, 2013, nr 11, s. 8.

³⁴ А.П. Кокорин, К вопросу о получении согласия суррогатной матери на запись родителями ребенка супругов, предоставивших свой генетический материал, Семейное и жилищное право. 2010, nr 1, s. 28.

³⁵ А.Н. Чаплыгин, Суррогатное материнство: to be or not to be? Актуальные проблемы частного-правового регулирования: материалы Всерос. науч. конф. молодых ученых, Самара: Изд-во Самар. ун-та, 2004, s. 386.

6. Rejestracja urodzenia dziecka i wpisanie rodziców dziecka do księgi urodzeń

Zgodnie z ogólną zasadą, którą ustanowił rosyjski kodeks rodzinny w art. 48, matką dziecka jest osoba, która to dziecko urodziła³⁶. Pochodzenie dziecka od matki (macierzyństwo) ustala się na podstawie dokumentów potwierdzających urodzenie dziecka przez matkę w placówce służby zdrowia lub, w przypadku narodzin dziecka poza placówką służby zdrowia – na podstawie dokumentów lekarskich, zeznań świadków lub na podstawie innych dowodów³⁷. Obecnie dokumentem potwierdzającym urodzenie dziecka przez matkę w placówce służby zdrowia jest medyczny akt urodzenia, wydawany zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Zdrowia i Rozwoju Społecznego Federacji Rosyjskiej o ustaleniu medycznych kryteriów urodzenia, formy aktu urodzenia i procedury jego wydania³⁸, w którym, w myśl pkt. 19 Załącznika nr 3 do rozporządzenia, w rubryce „Matka” w polu „Nazwisko, imię, otczestwo” wpisuje się dane osoby, która dziecko urodziła.

Do księgi urodzeń dane o rodzicach wpisywane są na podstawie zgłoszenia urodzenia dziecka, złożonego do właściwego urzędu stanu cywilnego. Do wniosku dołącza się między innymi dokument potwierdzający urodzenie dziecka³⁹.

Przypadek rejestracji urodzenia dziecka w ramach programu macierzyństwa zastępczego został uregulowany przez ustawodawcę w sposób szczególny, ponieważ wpisanie do księgi urodzeń jako matki innej osoby, niż osoby która faktycznie urodziła dziecko, prowadziłoby do złamania zasady, ustalonej w art. 48 rosyjskiego kodeksu rodzinnego.

Przepis szczególny, zawarty w art. 51 ust. 4 zd. 2 rosyjskiego kodeksu rodzinnego stanowi, że wpisanie do księgi urodzeń jako rodziców dziecka osób⁴⁰, które będąc w związku małżeńskim wyraziły pisemną zgodę na implantację embrionu innej kobiecie w celu noszenia i urodzenia dziecka, jest możliwe tylko za zgodą kobiety, która urodziła dziecko (matki zastępczej). Rozwijając przedstawiony powyżej przepis, art. 16 ust. 5 ustawy o aktach stanu

³⁶ Ponieważ w ustawodawstwie Federacji Rosyjskiej nie istnieje dokładna definicja pojęcia „matka”, ustawodawca rosyjski wychodzi z założenia, że pierwotną podstawą do powstania praw rodzicielskich jest ciąża. Takie podejście polega na teorii gestacyjnej, która bierze swój początek w prawie rzymskim, gdzie istniała zasada *mater est quam gestation demonstrare*. Taki sam sens ustawodawca nadaje artykułowi 48 ust. 1 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej, wskazując, że pochodzenie dziecka od matki stwierdza się na podstawie dokumentów, potwierdzających urodzenie dziecka przez matkę (Patrz uzasadnienie zdania odrębnego sędziego Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej G.A. Gadżijewa do Postanowienia Sądu Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej z dnia 15.05.2012 N 880-O, Мнение Судьи Конституционного Суда Российской Федерации Г.А. Гаджиева к Определению Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-O, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.

³⁷ Art. 48 rosyjskiego kodeksu rodzinnego [Ustalenie pochodzenia dziecka].

³⁸ Приказ Минздравсоцразвития России от 27.12.2011 N 1687н «О медицинских критериях рождения, форме документа о рождении и порядке его выдачи», «Российская газета», N 64, 23.03.2012.

³⁹ Art. 16 ust. 3 rosyjskiej ustawy o aktach stanu cywilnego.

⁴⁰ Ustawodawstwo Federacji Rosyjskiej nie dopuszcza zawarcia jedнопłciowych związków małżeńskich oraz wpisania do aktu urodzenia dziecka osób o jednej płci. W myśl artykułu 12 rosyjskiego kodeksu rodzinnego w związek małżeński mogą wstąpić mężczyzna i kobieta. Jak wynika z treści rosyjskiego kodeksu rodzinnego i ustawy o aktach stanu cywilnego jako rodzice dziecka są wpisywani ojciec i matka, czyli mężczyzna i kobieta.

cywilnego określa, że taka zgoda musi mieć postać dokumentu, wydanego przez placówkę służby zdrowia.

Ustawodawca nie określa terminu, w którym kobieta, która urodziła dziecko, powinna podjąć decyzję o udzieleniu zgody. W literaturze przedmiotu można się spotkać z opinią, że decyzja taka musi być podjęta w ciągu jednego miesiąca od momentu urodzenia dziecka⁴¹. Jako podstawę tego rozwiązania wskazuje się art. 16 ust. 6 ustawy o aktach stanu cywilnego, zgodnie z którym zgłoszenie urodzenia dziecka powinien być złożony w ciągu miesiąca od jego urodzenia.

Ustawodawca nie określa, czy w przypadku udzielenia zgody przez matkę zastępczą na wpisanie rodziców genetycznych jako rodziców dziecka, do medycznego aktu urodzenia należy wpisać matkę zastępczą, czy kobietę, która będzie wpisana do księgi urodzeń jako matka urodzonego dziecka. W literaturze można spotkać opinię, zgodnie z którą w sytuacji udzielenia wymaganej zgody przez matkę zastępczą, do medycznego aktu urodzenia należy wpisać matkę genetyczną⁴². Jednak takie rozwiązanie nie znajduje swojego potwierdzenia w ustawodawstwie, a praktyka sądowa świadczy o tym, że w medycznym akcie urodzenia należy wpisać kobietę, która dziecko faktycznie urodziła⁴³.

Brzmienie przepisów art. 51 ust. 4 i art. 52 ust. 3 rosyjskiego kodeksu rodzinnego oraz art. 16 ust. 5 ustawy o aktach stanu cywilnego w części mówiącej, że do księgi urodzeń są wpisywane osoby, które *będąc w związku małżeńskim wyraziły pisemną zgodę na implantację embrionu innej kobiecie w celu noszenia i urodzenia dziecka* prowadziło do powstania problemów przy rejestracji jako rodziców osób, niebędących ze sobą w związku małżeńskim oraz samotnych kobiet. Wskutek zawężającej interpretacji wymienionych wyżej przepisów niejednokrotnie takim osobom odmawiano wpisania ich jako rodziców dziecka do księgi urodzeń, w konsekwencji czego osoby te były zmuszone zwrócić się do sądu w celu ochrony swoich praw i interesów. Ilustruje to przypadek opisany poniżej.

Powódka zwróciła się do Kuncewskiego Sądu Rejonowego w Moskwie z pozwem przeciwko Kuncewskiemu Oddziałowi Urzędu Stanu Cywilnego. W pozwie powódka wniosła o ustalenie pochodzenia dziecka i zobowiązanie oddziału USC do dokonania państwowej rejestracji urodzenia dziecka. W uzasadnieniu pozwu powódka wskazała, że zwróciła się do oddziału szpitala „Lapino” w celu leczenia niepłodności, w którym zrealizowano program macierzyństwa zastępczego z jej udziałem. Ponieważ powódka nie była w związku małżeńskim, postanowiono wykorzystać nasienie dawcy. W wyniku implantacji embrionów matka

⁴¹ О.А. Хазова, [w:] Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (постатейный) под ред. И.М. Кузнецовой, БЕК, комментарий к ст. 51, 1996 г.

⁴² О.А. Хазова [w:] Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации...

⁴³ Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Московского городского суда от 18 июля 2016 года по делу № 33-27809/2016, <https://www.mos-gorsud.ru/mgs>, dostęp 29 października 2017 r.; Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного суда республики Татарстан от 12 марта 2015 года по делу № 33-27809/2015, <http://vs.tat.sudrf.ru/>, dostęp 29 października 2017 r.

zastępcza zaszła w ciążę i urodziła dziecko, po czym udzieliła zgody na wpisanie powódki jako matki urodzonego dziecka. Powódka zwróciła się do oddziału USC w celu rejestracji urodzenia, lecz jej tego odmówiono. W decyzji o odmowie USC wskazał, że taka rejestracja byłaby sprzeczna z art. 16 ust. 5 ustawy o aktach stanu cywilnego oraz art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego. W decyzji pozwany wskazał, że powódka nie jest w związku małżeńskim, natomiast art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego przewiduje wpisanie jako rodziców dziecka, urodzonego w ramach programu macierzyństwa zastępczego, osób będących ze sobą w związku małżeńskim. Jednocześnie pozwany w odpowiedzi na pozew wskazał, że nie jest przeciwny uznaniu żądań powódki za zasadne.

Sąd po zbadaniu stanu faktycznego uznał żądanie powódki za zasadne. Opierając się o przepisy art. 55 ust. 2, 3 i 9 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli, sąd nie stwierdził istnienia ustawowego zakazu uczestnictwa w programie macierzyństwa zastępczego pełnoletnich kobiet niebędących w związku małżeńskim. Zdaniem sądu, z treści przepisu art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego nie wynika, że nie pozostawanie w związku małżeńskim nie może stać się podstawą odmowy rejestracji urodzenia dziecka urodzonego przez matkę zastępczą. Jednocześnie rosyjski kodeks rodzinny nie zawiera przepisów regulujących rejestrację urodzenia dziecka przez matkę zastępczą dla samotnej kobiety, w związku z czym na mocy art. 5 rosyjskiego kodeksu rodzinnego⁴⁴ sąd uznał za możliwe zastosowanie w tym przypadku art. 51 ust. 4 *per analogiam*⁴⁵.

Wśród podobnych orzeczeń należy również wymienić sprawę I. Diakonowej przeciwko Oddziałowi USC rejonu Tuapse⁴⁶, w której powódka zwróciła się do sądu o zobowiązanie USC do wpisania jej jako matki dziewczynki urodzonej w ramach programu macierzyństwa zastępczego. USC odmowę wpisania powódki jako matki urodzonego dziecka argumentował tym, że zgodnie z treścią art. 16 ust. 5 ustawy o aktach stanu cywilnego oraz art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego jako rodzice mogą być wpisane osoby będące w związku małżeńskim, natomiast powódka w momencie zgłoszenia urodzenia nie była w zarejestrowanym związku małżeńskim. Sąd uznał żądanie powódki za zasadne i zobowiązał USC do sporządzenia odpowiedniego wpisu do aktów stanu cywilnego, wskazując powódkę jako matkę.

Z podobnym problemem spotykają się również pary, składające się z mężczyzny i kobiety, nie będące ze sobą w związku małżeńskim. Wyrokiem z dnia 10 marca 2017 r. Czerjemuszkinski Sąd Rejonowy w Moskwie zobowiązał Czerjemuszkinski oddział USC do dokonania

⁴⁴ Zgodnie z powołanym przepisem, jeżeli stosunki pomiędzy członkami rodziny nie są uregulowane w prawie rodzinnym lub w umowie zawartej przez strony oraz w przypadku braku przepisów prawa cywilnego bezpośrednio regulujących przedmiotowe stosunki, do takich stosunków, jeżeli nie jest to sprzeczne z ich treścią, stosuje się przepisy prawa rodzinnego lub cywilnego regulujące podobne stosunki (analogia ustawy).

⁴⁵ Решение Кунцевского районного суда г. Москвы от 19 апреля 2017 года по делу № 02-1972/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.

⁴⁶ Решение Туапсинского городского суда Краснодарского края от 24 ноября 2016 года по делу № 2а-1633/16, <http://xn--90afdbaavobd1afy6eub5d.xn--p1ai/22133641/extended>, dostęp 29 października 2017 r.

rejestracji urodzenia dziecka powodów, niebędących ze sobą w związku małżeńskim, których dziecko urodziło się w wyniku programu macierzyństwa zastępczego. Używając analogicznej argumentacji, opartej na treści art. 5 rosyjskiego kodeksu rodzinnego, sąd dodatkowo wskazał, że pochodzenie dziecka od rodziców stanowi podstawę do powstania stosunków prawnych pomiędzy rodzicami a dziećmi niezależnie od tego, czy rodzice są ze sobą w związku małżeńskim czy nie oraz od tego, czy mieszkają razem czy osobno⁴⁷.

Rozpatrując skargi na decyzje organów stanu cywilnego, sądy dochodzą do wniosku, że w przypadku osób niebędących ze sobą w związku małżeńskim lub samotnej kobiety przy rejestracji urodzenia dziecka przepisy art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego stosuje się *per analogiam*. W konsekwencji zgłoszenie urodzenia dziecka może być dokonane zarówno przez pary małżeńskie, jak i pary, niebędące w związku małżeńskim oraz przez samotne kobiety.

Urząd stanu cywilnego przy zgłoszeniu urodzenia dziecka sporządza akt urodzenia, w którym jako rodziców podaje osoby korzystające z programu macierzyństwa zastępczego, pod warunkiem przedstawienia przez nie dokumentu zawierającego zgodę matki zastępczej na wpisanie jako rodziców dziecka innych osób⁴⁸, przy czym w takiej sytuacji nie podnosi się kwestii adopcji dziecka przez rodziców genetycznych⁴⁹.

Przyjęte rozwiązanie prowadzi do tego, że prawnie dziecko będzie pochodziło zamiast od kobiety, która je urodzi (matki zastępczej), od innej osoby (osób), która to uzyska stan cywilny rodzica na podstawie wpisu do księgi urodzeń.

Wpisanie do aktu urodzenia jako rodzica osoby, która korzysta z programu macierzyństwa zastępczego, zrywa więc prawną dziecku z kobietą, która je urodziła. Matka zastępcza w przypadku kwestionowania macierzyństwa nie może powoływać się na fakt implantacji embrionu⁵⁰.

W celu zachowania tajemnicy urodzenia dziecka przez matkę zastępczą dopuszczalne jest wprowadzenie w akcie urodzenia zmian w zakresie miejsca urodzenia i daty urodzenia dziecka. Zgodnie bowiem z aktualnym orzecznictwem, w momencie dokonania rejestracji urodzenia dziecka urząd stanu cywilnego może zastosować *per analogiam* art. 135 rosyjskiego kodeksu rodzinnego, zgodnie z którym na wniosek osoby adoptującej w celu zachowania

⁴⁷ Решение Черемушкинского районного суда г. Москвы от 10 марта 2017 года по делу № 02-1987/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.

⁴⁸ Zdaniem O. Hazowej, jeżeli kobieta, która urodziła dziecko, wyrazi zgodę na wpisanie do aktu urodzenia jako rodziców osób, które korzystają z programu macierzyństwa zastępczego, placówka służby zdrowia, w której urodziło się dziecko, musi w medycznym akcie urodzenia również wpisać kobietę, która korzystała z usług matki zastępczej; zob. Хазова О.А. [w:] Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации...

⁴⁹ Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного суда республики Татарстан от 12 марта 2015 года по делу 33-3506/2015, <http://vs.tat.sudrf.ru/>, dostęp 29 października 2017 r.

⁵⁰ Art. 52 ust. 3 rosyjskiego kodeksu rodzinnego. Analogicznie w przypadku kwestionowania macierzyństwa lub ojcostwa, para, która wyraziła zgodę na implantację embrionu matce zastępczej, nie może powoływać się na fakt implantacji embrionu.

w tajemnicy faktu adopcji mogą być zmienione miejsce urodzenia dziecka oraz data jego urodzenia, ale nie więcej niż o trzy miesiące. Problemy z tego wynikające obrazują stany faktyczne i przebieg postępowania w poniższych sprawach.

USC dla miasta Moskwa zwróciło się do sądu w celu zobowiązania pozwanych do wniesienia zmian do aktów stanu cywilnego w związku z błędnie podanym miejscem urodzenia ich dzieci, faktycznie urodzonych w mieście Rżew. W księdze urodzeń jako miejsce urodzenia podano miasto Moskwa, w związku z czym urząd uznał, że należy wprowadzić odpowiednie zmiany do księgi urodzeń i uznać za nieważne wydane wcześniej świadectwa urodzeń. Pozwani wnosili o niewprowadzanie zmian w związku z interesem prawnym dzieci i zastosowanie *per analogiam* art. 135 rosyjskiego kodeksu rodzinnego w celu zachowania tajemnicy urodzenia, ponieważ dzieci były urodzone w Rżewie przez matkę zastępczą. Sąd pierwszej instancji uznał żądanie USC za uzasadnione, odmawiając zastosowania art. 135 rosyjskiego kodeksu rodzinnego w związku z tym, że reguluje on stosunki adopcji i nie dotyczy macierzyństwa zastępczego. Sąd drugiej instancji uznał jednak stanowisko sądu pierwszej instancji za sprzeczne z obowiązującym ustawodawstwem i uznał za możliwe zastosowanie przepisu art. 135 *per analogiam* na podstawie art. 1 rosyjskiego kodeksu postępowania cywilnego⁵¹, uchylił wyrok sądu pierwszej instancji i wydał wyrok zmieniający, oddalający powództwo USC⁵².

Podobnie rozstrzygane są sprawy o zmianę daty urodzenia dziecka.

Powodowie złożyli do Kuncewskiego Sądu Rejonowego⁵³ pozew o unieważnienie decyzji Kuncewskiego Oddziału USC o odmowie zmiany dokumentów stanu cywilnego polegającej na zmianie daty urodzenia. W uzasadnieniu pozwu powodowie wskazali, że brali oni udział w programie macierzyństwa zastępczego, w ramach którego przeprowadzono czynności skierowane na uzyskanie embrionów i ich implantację matce zastępczej. W ramach przeprowadzonej procedury uzyskano taką ilość embrionów, która pozwoliła na ich implantację zarówno matce zastępczej, jak i pacjentce. W wyniku przeprowadzonych po określonym czasie badań stwierdzono ciążę jedнопłodową u matki zastępczej i wielopłodową u pacjentki. W momencie urodzenia dziecka przez matkę zastępczą pacjentka jeszcze była w ciąży, możliwość spowodowania przedwczesnego porodu w celu uzyskania wspólnej daty urodzenia była jednoznacznie odrzucona, ponieważ stanowiłoby to duże zagrożenie dla zdrowia pacjentki i jej dzieci. W związku z powyższym poród pacjentki odbył się w późniejszym terminie, różnica wyniosła 18 dni. USC nie przedstawił odpowiedzi na pozew.

⁵¹ «Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации» от 14.11.2002 N 138-ФЗ, «Российская газета», N 220, 20.11.2002. Zgodnie z powołanym przepisem w przypadku braku normy, regulującej stosunki prawne pomiędzy stronami sądy stosują przepisy, regulujące podobne stosunki prawne *per analogiam*.

⁵² Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Московского городского суда от 18 сентября 2013 г. по делу № 11-26919/2013, <https://www.mos-gorsud.ru/mgs>, dostęp 29 października 2017 r.

⁵³ Решение Кунцевского районного суда г. Москвы от 21 февраля 2017 г. по делу № 02-1532/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.

Sąd ustalił, że, zgodnie z przedstawionymi dowodami, trójka dzieci jest rodzeństwem, i zgodził się z argumentem powodów, że 18-dniowa różnica w datach urodzenia świadczyłaby o nienaturalnym charakterze nastąpienia ciąży i urodzenia. W konsekwencji doprowadziłoby to do złamania tajemnicy lekarskiej, ponieważ dokumenty zawierające dane o urodzeniu dzieci będą przedstawiane w miejscach publicznych (takich jak przedszkola, szkoły, szpitale itd.). Sąd uznał, że rozpowszechnienie podobnej informacji może doprowadzić do urazu psychicznego u dzieci oraz do naruszenia ich praw.

Kierując się przedstawionymi argumentami i powołując się na treść art. 5 rosyjskiego kodeksu rodzinnego, sąd postanowił uchylić decyzję USC, zmienić datę urodzenia dziecka urodzonego przez matkę zastępczą i zobowiązać USC do wprowadzenia odpowiednich zmian do akt stanu cywilnego⁵⁴.

Treść przepisów art. 51 ust. 4 rosyjskiego kodeksu rodzinnego i art. 16 ust. 5 pozwala również na dojście do wniosku, że może mieć miejsce sytuacja, w której kobieta, która urodziła dziecko, nie wyrazi zgody na wpisanie innej osoby w akcie urodzenia. W takiej sytuacji ona zgłasza do urzędu stanu cywilnego, na podstawie medycznego aktu urodzenia wydanego przez placówkę służby zdrowia, w której dziecko się urodziło, fakt jego urodzenia i wnosi o wpisanie jej jako matki tego dziecka. Jeśli matka zastępcza jest w związku małżeńskim, jako ojciec do aktu urodzenia będzie wpisany jej mąż⁵⁵. Jeśli matka zastępcza nie jest w związku małżeńskim, wpisu o ojcu dziecka dokonuje się na zasadach ogólnych⁵⁶.

Treść przepisu art. 51 ust 4 doprowadziła do obszernej dyskusji, której kluczowym pytaniem było, czy matka zastępcza ma obowiązek przekazać dziecko genetycznym rodzicom. Zwolennicy teorii biologicznej (M. Antokolska⁵⁷, L. Pczelincewa⁵⁸, E. Iwajewa⁵⁹) jako argumenty przemawiające za tym, że decyzja ustawodawcy o powierzeniu prawa decydowania o tym, kto będzie miał prawa rodzicielskie w stosunku do urodzonego dziecka, matce zastępczej jest trafna, podają pojawienie się w okresie ciąży instynktu macierzyńskiego (który ma charakter naturalny) u matki zastępczej i powstanie więzi emocjonalnej i fizjologicznej,

⁵⁴ Warto wskazać na fakt, że przy wydaniu takich wyroków sądy zwracają uwagę na przestrzeganie stosowanego *per analogiam* przepisu art. 135 rosyjskiego kodeksu rodzinnego. Twerski Sąd Rejonowy miasta Moskwa w wyroku z dnia 7 lutego 2013 r., 2-640/2013 oddalił powództwo o zmianę daty urodzenia z uwagi na fakt, że przepis art. 135 rosyjskiego kodeksu rodzinnego pozwala na zmianę nie większą niż 3 miesiące, wtedy gdy powódka w podobnej do opisanej sytuacji wnosiła o zmianę daty urodzenia dziecka o 5 miesięcy i 22 dni. (Решение Тверского районного суда г. Москвы от 7 февраля 2013 г. по делу №2-640/2013, <http://sudact.ru>, dostęp 29 października 2017 r.).

⁵⁵ Zgodnie z art. 51 rosyjskiego kodeksu rodzinnego ojciec i matka, będący ze sobą w związku małżeńskim, są wpisywani jako rodzice dziecka w księdze urodzeń na wniosek któregokolwiek z nich.

⁵⁶ Jeśli rodzice nie są w związku małżeńskim, wpis o matce dziecka jest dokonywany na wniosek matki, a wpisu o ojcu dziecka dokonuje się na podstawie wspólnego wniosku ojca i matki dziecka lub na wniosek ojca dziecka lub ojciec jest wpisany na podstawie orzeczenia sądu (uznanie lub ustalenie ojcostwa).

⁵⁷ М.В. Антокольская, Семейное право: Учебник, М., 2000, s. 183.

⁵⁸ Л.М. Пчелинцева, Семейное право России: Учебник. М., 2008, s. 290.

⁵⁹ Э.А.Иваева, Суррогатное материнство: правовое и нравственное измерение проблемы // Медицинское право, 2008, nr 3, s. 23.

wynikającej z tego, że dziecko w okresie rozwoju prenatalnego korzysta z zasobów biologicznych matki zastępczej.

Zwolennicy teorii genetycznej (I. Michailowa⁶⁰, A. Majfat⁶¹) natomiast wskazują, że ustawowe określenie priorytetu matki zastępczej w podjęciu przedmiotowej decyzji narusza ustaloną w art. 38 Konstytucji Federacji Rosyjskiej zasadę ochrony rodziny, macierzyństwa i dzieciństwa, ponieważ nie pozwala chronić interesów genetycznej matki i genetycznego ojca dziecka. Jako argument podnosi się również twierdzenie, że celem programu macierzyństwa zastępczego jest umożliwienie osobom, które nie są w stanie urodzić dziecka, posiadania dziecka, które jest z nimi genetycznie związane, a kobieta będąca matką zastępczą uczestniczy w programie po udzieleniu dobrowolnej świadomej zgody na interwencję medyczną i implantację embrionu.

Artykuł 51 ust. 4 kodeksu rodzinnego w 2012 r. został poddany kontroli konstytucyjności. Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej badał jego zgodność z art. 19 i 38 ust. 1 i 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

Zgodnie z aktami sprawy, wnioskodawcy zawarli umowę macierzyństwa zastępczego z matką zastępczą. Matka zastępcza po urodzeniu się dziecka nie wyraziła zgody na wpisanie małżonków jako rodziców do aktu urodzenia. Małżonkowie zwrócili się do sądu w celu ustalenia pochodzenia dziecka urodzonego przez matkę zastępczą, anulowania wpisu do księgi urodzeń i zobowiązania matki zastępczej, by nie czyniła przeszkód w rejestracji powodów jako rodziców dziecka. Sąd oddalił powództwo. Ponieważ sądy wyższych instancji utrzymały w mocy decyzję sądu I instancji, małżonkowie zwrócili się do Sądu Konstytucyjnego.

Sąd Konstytucyjny, odmawiając przyjęcia sprawy do rozpoznania wskazał, że mimo tego, że przedstawione w art. 51 ust. 4 rozwiązanie nie jest jedynym z możliwych, ustawodawca nie wykroczył w tym zakresie poza swoje uprawnienia, a zaskarżone przepisy nie są sprzeczne z Konstytucją oraz międzynarodowymi zobowiązaniami Federacji Rosyjskiej⁶².

Do opisanego wyżej orzeczenia sędziowie S. Kniazjew oraz G. Gadżijew złożyli zdania odrębne. Sędzia Sądu konstytucyjnego Kniazjew w uzasadnieniu⁶³, nie zgadzając z wnioskowaniem Sądu, podniósł następujące argumenty.

⁶⁰ И.А. Михайлова, Законодательство, регламентирующее установление происхождения детей, нуждается в корректировке, Вопросы ювенальной юстиции, 2009 nr 2, s. 17.

⁶¹ А.В. Майфат, Суррогатное материнство, Коллегия адвокатов, <http://www.urallaw.ru>, dostęp 29 października 2017 r.

⁶² Определение Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-О «Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы граждан Ч.П. и Ч.Ю. на нарушение их конституционных прав положениями пункта 4 статьи 51 Семейного кодекса Российской Федерации и пункта 5 статьи 16 Федерального закона «Об актах гражданского состояния», system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.

⁶³ Мнение Судьи Конституционного Суда Российской Федерации С.Д. Князева к Определению Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-О, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.

Po pierwsze, ustalenie wyłącznej prerogatywy matki zastępczej do podjęcia decyzji o przekazaniu rodzicom genetycznym praw rodzicielskich stwarza legalną podstawę do naruszenia równowagi i umniejszenia praw i interesów prawnych zarówno rodziców genetycznych, jak i urodzonego dziecka. Również niewątpliwie zastosowanie programu macierzyństwa zastępczego prowadzi do „współuczestnictwa” rodziców genetycznych i matki zastępczej, w związku z czym samo noszenie i urodzenie dziecka nie mogą być podstawą do przyznania matce zastępczej nieograniczonej swobody w określeniu osoby, której będą przysługiwały prawa rodzicielskie. Zdaniem sędziego, należy także wziąć pod uwagę cel programu macierzyństwa zastępczego – urodzenie dziecka u osób, które nie są w stanie samodzielnie go urodzić. W związku z powyższym jest wątpliwe, czy zaproponowane przez ustawodawcę rozwiązanie sprzyja osiągnięciu pierwotnego celu instytucji macierzyństwa zastępczego. Jako kolejny argument sędzia przytacza sytuację prawną genetycznego ojca dziecka – w sytuacji, gdy istnieje obiektywna „konkurencja” praw macierzyńskich, pozbawienie praw rodzicielskich mężczyzny, szczególnie w przypadku, gdy matka zastępcza nie jest w związku małżeńskim, wyłącznie na podstawie decyzji matki zastępczej, zdaniem sędziego pozostawia bez odpowiedzi cały szereg pytań.

W drugim zdaniu odrębnym sędzia Gadżijew⁶⁴ dochodzi do wniosku, że zdaniem ustawodawcy

fakt noszenia i urodzeniu dziecka jest uznawany za bardziej znaczący socjalnie i emocjonalnie, niż pochodzenie genetyczne, oraz że moralne cierpienia rodziców biologicznych dziecka, pozbawionych możliwości realizacji określonych ustawowo praw rodzicielskich w odniesieniu do ich dziecka, którego oni nie mogli począć i urodzić w sposób naturalny, są uważane za mniej znaczące społecznie.

Odnosnie do sytuacji, w której matka zastępcza odmawia udzielenia zgody na wpisanie rodziców genetycznych do aktu urodzenia dziecka, wypowiedział się Sąd Najwyższy Federacji Rosyjskiej⁶⁵. W opinii Sądu Najwyższego przy rozstrzyganiu sporów sądy powinny mieć na uwadze, że jeśli matka zastępcza odmówiła zgody na wpisanie jako rodziców potencjalnych rodziców, okoliczność ta nie może stanowić bezwarunkowego powodu dla odmowy zaspokojenia roszczenia tych osób o wpisanie ich jako rodziców dziecka i przekazanie im dziecka na wychowanie. Zdaniem Sądu Najwyższego, w celu poprawnego rozpatrzenia sprawy, sąd powinien w szczególności ustalić, czy została zawarta umowa o świadczeniu usługi matki zastępczej oraz jakie są jej warunki, czy powodowie są genetycznymi rodzicami dziecka, z jakich powodów matka zastępcza nie zgodziła się na rejestrację powodów jako rodziców dziecka, i, biorąc pod uwagę okoliczności ustalone w sprawie, a także treść artykułu 3 Konwencji o Prawach Dziecka, rozwiązać spór w interesie dziecka.

⁶⁴ Мнение Судьи Конституционного Суда Российской Федерации Г.А. Гаджиева...

⁶⁵ Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 16.05.2017 N 16...

III. Potencjalne kierunki rozwoju ustawodawstwa regulującego macierzyństwo zastępcze

W ciągu ostatnich 2 lat do Dumy Państwowej wniesiono 2 projekty ustaw, mających na celu wprowadzenie zmian do istniejącego ustawodawstwa w zakresie regulacji macierzyństwa zastępczego.

19 września 2016 r. poseł Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej Salija Murzabajewa wniósł projekt ustawy Nr 1177252-6⁶⁶ O wprowadzeniu zmian do kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej oraz art. 16 ustawy federalnej o aktach stanu cywilnego w sprawie stosowania technologii wsparcia reprodukcji⁶⁷, mający na celu optyimizację istniejącego ustawodawstwa. W projekcie ustawy zaproponowano wprowadzenie istotnych zmian do przepisów regulujących macierzyństwo zastępcze.

Przede wszystkim, w nowym brzmieniu przepisu art. 51 rosyjskiego kodeksu rodzinnego projektodawca przewidywał możliwość wpisania jako rodziców dziecka urodzonego w ramach programu macierzyństwa zastępczego, oprócz małżonków, również mężczyzny i kobiety niebędących [ze sobą] w związku małżeńskim oraz samotnej kobiety.

Jeśli niebędący w związku małżeńskim rodzice zastępczy, którzy udzielili dobrowolnej zgody na udział w programie macierzyństwa zastępczego, nie wystąpiliby z wnioskiem o wpisaniu ich jako rodziców urodzonego dziecka, tacy kobieta i mężczyzna mieliby być wpisywani jako rodzice dziecka z urzędu.

W przypadku gdy potencjalni rodzice lub samotna kobieta zrezygnują z rodzicielstwa lub w przypadku ich śmierci przed urodzeniem dziecka, kobieta, która dziecko urodziła, miałaby być wpisana za jej zgodą jako matka tego dziecka. W przypadku gdy matka zastępcza, będąca w związku małżeńskim, wyraziłaby zgodę na wpisanie jej jako matki do aktu urodzenia dziecka, jako ojciec dziecka miałby być wpisany jej mąż, który wcześniej wyraził pisemną zgodę na udział matki zastępczej w programie macierzyństwa zastępczego.

⁶⁶ Проект Федерального закона № 1177252-6 «О внесении изменений в Семейный кодекс Российской Федерации и статью 16 Федерального закона «Об актах гражданского состояния» в части применения вспомогательных репродуктивных технологий», Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/1177252-6>, dostęp 29 października 2017 r.

⁶⁷ Ten sam projekt już wcześniej był wnoszony do Dumy Państwowej przez posłów S. Mazurbajewą, M. Abrasowa i W. Maksymowa w listopadzie 2015 r pod nr 929657-6, ale przed rozpatrzeniem w pierwszym czytaniu został wycofany przez projektodawcę. Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/929657-6>, dostęp 29 października 2017 r.

Do ustawy o aktach stanu cywilnego zaproponowano wprowadzenie zmiany, zgodnie z którą zamiast zgody kobiety, która urodziła dziecko, na wpisanie do aktu urodzenia rodziców genetycznych, w USC musiałaby być przedstawiona umowa zawarta pomiędzy matką zastępczą a potencjalnymi rodzicami lub samotną kobietą, poświadczona przez kierownika placówki służby zdrowia.

Zgodnie z uzasadnieniem projektu ustawy, projekt miał na celu:

- wyeliminowanie sprzeczności pomiędzy treścią art. 51, art. 52 rosyjskiego kodeksu rodzinnego a art. 55 ustawy o podstawach ochrony zdrowia obywateli w części określającej podmioty, które mogą być wpisane jako rodzice dziecka, urodzonego w wyniku programu macierzyństwa zastępczego;
- zrównoważenie interesów potencjalnych rodziców i matki zastępczej poprzez zniesienie wymogu uzyskania zgody matki zastępczej na wpisanie potencjalnych rodziców do aktu urodzenia. Projektodawca wychodził z założenia, że matka zastępcza aprobuje to już w momencie podpisania dobrowolnej zgody na udział w programie macierzyństwa zastępczego;
- wzmocnienie ochrony interesów urodzonego dziecka poprzez określenie procedury ustalenia pochodzenia dziecka w przypadku śmierci potencjalnych rodziców lub rezygnacji z rodzicielstwa.

Projekt przekazano do Komitetu ds. rodziny, kobiet i dzieci, który w sprawozdaniu z rozpatrzenia projektu rekomendował oddalenie projektu. Oddalenie projektu wnioskował również rząd Federacji Rosyjskiej.

Projektowi zarzucano następujące wady⁶⁸:

- wprowadzenie przepisu, pozwalającego na wpisanie mężczyzny i kobiety niebędących w związku małżeńskim jako rodziców dziecka do aktu urodzenia prowadzi do zaistnienia sprzeczności między art. 51 i art. 52 rosyjskiego kodeksu rodzinnego a art. 17 ust. 3 i art. 48 ustawy o aktach stanu cywilnego, zgodnie z którymi w przypadku, gdy matka dziecka nie jest w związku małżeńskim, wpisanie jej partnera jako ojca urodzonego dziecka odbywa się na podstawie aktu uznania ojcostwa;
- zdaniem Komitetu, z uwagi na fakt, że umowa pomiędzy matką zastępczą a potencjalnymi rodzicami jest zawierana na długo przed urodzeniem dziecka, celowym będzie notarialne poświadczenie takiej umowy;
- zaproponowane zmiany przewidują możliwość rezygnacji potencjalnych rodziców z rodzicielstwa oraz nie określają, kto będzie ponosił odpowiedzialność za los dziecka w przypadku rezygnacji z rodzicielstwa przez potencjalnych rodziców oraz matkę zastępczą. Nie są również podane możliwe powody uzasadniające taką rezygnację, co oznacza, że rezygnacja może być oparta wyłącznie na decyzji potencjalnych rodziców.

⁶⁸ Заключение по проекту федерального закона № 1177252-6, Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/1177252-6>, dostęp 29 października 2017 r.

Ponadto wpisanie męża matki zastępczej jako ojca dziecka w przypadku, gdy wyrazi ona zgodę na wpisanie jej jako matki dziecka do aktu urodzenia w sytuacji, gdy potencjalni rodzice nie żyją lub zrezygnowali z rodzicielstwa, pociąga za sobą powstanie obowiązku rodzicielskiego po stronie męża matki zastępczej. Jednak wyrażenie zgody męża matki zastępczej na jej udział w programie macierzyństwa zastępczego nie może być zrównane ze zgodą na wpisanie jego jako ojca przyszłego dziecka.

Duma Państwowa oddaliła projekt ustawy w dniu 20 kwietnia 2017 r.

Drugi projekt ustawy⁶⁹, mającej na celu zmianę regulacji prawnej instytucji macierzyństwa zastępczego, został wniesiony do Dumy Państwowej 27 marca 2017 r. przez Posła Rady Federacji Rosyjskiej Antona Bieljakowa.

Niniejszy projekt proponował usunąć z ustawodawstwa Federacji Rosyjskiej przepisy zezwalające na stosowanie programu macierzyństwa zastępczego oraz wprowadzić zakaz korzystania z tego programu.

W uzasadnieniu projektu ustawy projektodawca podnosił następujące argumenty:

- niewystarczający poziom rozwoju ustawodawstwa regulującego macierzyństwo zastępcze, między innymi brak regulacji dotyczącej umowy macierzyństwa zastępczego, w tym sytuacji urodzenia dziecka z patologią lub śmierci nienarodzonego dziecka, ustalona ustawowo możliwość przekazania dziecka rodzicom bez procedury adopcji na podstawie wyłącznie zgody matki zastępczej; brak regulacji przeprowadzenia programu macierzyństwa zastępczego z udziałem cudzoziemców;
- naruszenie praw dziecka, przede wszystkim – praw do identyfikacji osobowej i rodzinnej, traktowanie dziecka jako przedmiotu umowy;
- komercjalizacja usług matek zastępczych i rozwój „turystyki genetycznej”.

W uzasadnieniu projektu jego autor proponował wprowadzenie zakazu stosowania macierzyństwa zastępczego w Federacji Rosyjskiej do momentu opracowania kompleksowej regulacji tej instytucji.

Przedstawiona inicjatywa ustawodawcza nie zyskała poparcia ani władz regionalnych, ani centralnych.

Parlamenty Kabardo-Bałkarii, Obwodu Astrachańskiego i Kraju Ałtajskiego w przedstawionych opiniach wskazały, że nie udzielają poparcia projektowi i uznają go za niecelowy.

Komitet Dumy Państwowej ds. ochrony zdrowia w swojej opinii wskazał, że metody wsparcia reprodukcji (w tym macierzyństwo zastępcze) w Rosji funkcjonują jako metody wsparcia rodziny, macierzyństwa, ojcostwa i dzieciństwa oraz praw obywateli do ochrony zdrowia i pomocy medycznej. Zdaniem Komitetu, problemy poruszone przez autora projektu są związane nie z instytucją macierzyństwa zastępczego, lecz ze stosowaniem istniejących

⁶⁹ Проект Федерального закона № 133590-7 «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части запрета суррогатного материнства», Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/133590-7> dostęp 29 października 2017 r.

przepisów prawnych w praktyce i niewystarczającą kontrolą nad ich stosowaniem, dlatego celowym będzie dopracowanie przepisów, regulujących macierzyństwo zastępcze. Oprócz tego Komitet podkreślił, że wprowadzenie zaproponowanego zakazu może doprowadzić do sytuacji, w której macierzyństwo zastępcze przejdzie do „szarej strefy”, w związku z czym wzrośnie zagrożenie naruszenia praw obywateli. Wymienione w projekcie zagadnienia (kwestie nadużycia w przekazywaniu dzieci obcokrajowcom, sprawy spadkowe) należy rozwiązywać w ramach odpowiednich regulacji, natomiast zakaz stosowania programów macierzyństwa zastępczego nie może być podstawą do wypracowania nowego, całościowego podejścia do instytucji macierzyństwa zastępczego⁷⁰.

Rząd Federacji Rosyjskiej w swojej opinii, również nie udzielając poparcia projektowi, podniósł następujące argumenty. Po pierwsze, zgodnie z ustawodawstwem Federacji Rosyjskiej program macierzyństwa zastępczego może być stosowany wyłącznie w określonych ustawowo przypadkach, a zakaz stosowania tego programu prowadzi do ograniczenia praw osób, które nie są w stanie urodzić dziecka w sposób naturalny. Po drugie, zdaniem rządu, zakaz macierzyństwa zastępczego niewątpliwie doprowadzi do rozwoju „turystyki reprodukcyjnej” obywateli Rosji do innych państw, co może doprowadzić do powstania problemów w stanowieniu stosunków prawnych macierzyństwa zastępczego (ustalenie pochodzenia dziecka, urodzonego za granicą przez matkę zastępczą, uzyskanie przez takie dziecko obywatelstwa, wjazd tych osób na teren Federacji Rosyjskiej).

Przedstawiony projekt ustawy wraz ze wszystkimi sporządzonymi opiniami został przekazany pod obrady Dumy Państwowej w dniu 27 września 2017 roku, jednak nie został jeszcze rozpatrzony⁷¹.

Podsumowując, należy stwierdzić, że macierzyństwo zastępcze w Federacji Rosyjskiej jest uznawane przez władze ustawodawcze i wykonawcze za instytucję niezbędną i potrzebną dla społeczeństwa, zakaz stosowania tej instytucji prowadziłby do ograniczenia i naruszenia praw obywateli. Ustawodawca zgadza się z potrzebą pogłębiania i doprecyzowania istniejącej regulacji prawnej, ale wyłącznie w sposób kompleksowy, przemyślany i należycie uzasadniony.

⁷⁰ Заключение по проекту федерального закона № 133590-7, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/133590-7>, dostęp 29 października 2017 r.

⁷¹ Projekt ma być rozpatrywany w sesji wiosennej Dumy Państwowej w 2018 r.

IV. Podsumowanie

Program macierzyństwa zastępczego w Federacji Rosyjskiej stanowi jeden z istotnych elementów prowadzonej polityki demograficznej i bezpośrednio służy realizacji praw rodzinnych osób, które nie mają możliwości zostać rodzicami w sposób naturalny.

Na obecnym etapie uregulowano już wiele kwestii związanych z realizacją programu macierzyństwa zastępczego. Istnieją przepisy określające wymagania stawiane matce zastępczej i dawcom gamet, warunki udziału w programie potencjalnych rodziców, procedurę rejestracji dziecka urodzonego przez matkę zastępczą oraz przebieg całej procedury. Jednocześnie wiele istotnych zagadnień, takich jak wymagania co do formy i treści umowy macierzyństwa zastępczego, ochrona danych dawcy i wiele innych, nie jest jeszcze objętych spójną regulacją.

Obowiązujące ustawodawstwo rosyjskie regulujące macierzyństwo zastępcze niewątpliwie wymaga dopracowania w celu wyeliminowania przepisów lub sformułowań stwarzających ryzyko naruszenia praw zarówno osób, które chcą zostać rodzicami za pomocą programu macierzyństwa zastępczego, jak i matki zastępczej oraz jej męża.

Podjęte inicjatywy ustawodawcze miały niestety charakter powierzchowny i nie przyniosły potrzebnych zmian. Niemniej jednak oficjalne komentarze do złożonych projektów pozwalają stwierdzić, że ustawodawca uznaje program macierzyństwa zastępczego za ważną instytucję w obecnym porządku prawnym i zgadza się z potrzebą bardziej szczegółowego unormowania tej instytucji pod warunkiem rzetelnego i wszechstronnego podejścia do sporządzenia projektu ustawy.

V. Тексты wykorzystanych актов правовых wraz z tłumaczeniem na język polski

„Семейный кодекс Российской Федерации”
от 29.12.1995 N 223-ФЗ

Статья 5. Применение семейного законодательства и гражданского законодательства к семейным отношениям по аналогии

В случае, если отношения между членами семьи не урегулированы семейным законодательством или соглашением сторон, и при отсутствии норм гражданского права, прямо регулирующих указанные отношения, к таким отношениям, если это не противоречит их существу, применяются нормы семейного и (или) гражданского права, регулирующие сходные отношения (аналогия закона). При отсутствии таких норм права и обязанности членов семьи определяются исходя из общих начал и принципов семейного или гражданского права (аналогия права), а также принципов гуманности, разумности и справедливости.

Статья 12. Условия заключения брака

1. Для заключения брака необходимы взаимное добровольное согласие мужчины и женщины, вступающих в брак, и достижение ими брачного возраста.

Статья 48. Установление происхождения ребенка

1. Происхождение ребенка от матери (материнство) устанавливается на основании документов, подтверждающих рождение ребенка матерью в медицинской организации, а в случае рождения ребенка вне медицинской организации на основании медицинских документов, свидетельских показаний или на основании иных доказательств.

Kodeks rodzinny Federacji Rosyjskiej z dnia
29.12.1995 N 223-FZ

Artykuł 5. Stosowanie ustawodawstwa rodzinnego i ustawodawstwa cywilnego do stosunków rodzinnych *per analogiam*

W przypadku gdy stosunki pomiędzy członkami rodziny nie są uregulowane w prawie rodzinnym lub w umowie zawartej przez strony oraz w przypadku braku przepisów prawa cywilnego bezpośrednio regulujących przedmiotowe stosunki, do takich stosunków, jeżeli nie jest to sprzeczne z ich treścią, stosuje się normy prawa rodzinnego i (lub) cywilnego regulujące podobne stosunki (analogia ustawy). W przypadku braku takich norm prawa i obowiązki członków rodziny są określane na podstawie ogólnych założeń i zasad prawa rodzinnego lub cywilnego (analogia prawa) oraz zasad humanitaryzmu, zdrowego rozsądku i sprawiedliwości.

Artykuł 12. Przesłanki zawarcia małżeństwa

1. Przesłankami zawarcia małżeństwa są obustronna dobrowolna zgoda mężczyzny i kobiety, zawierających małżeństwo, oraz osiągnięcie przez nich wieku przepisanego.

Artykuł 48. Ustalenie pochodzenia dziecka

1. Pochodzenie dziecka od matki (macierzyństwo) ustala się na podstawie dokumentów potwierdzających urodzenie dziecka przez matkę w placówce służby zdrowia, a w przypadku urodzenia dziecka poza placówką służby zdrowia – na podstawie dokumentów lekarskich, zeznań świadków lub na podstawie innych dowodów.

2. Если ребенок родился от лиц, состоящих в браке между собой, а также в течение трехсот дней с момента расторжения брака, признания его недействительным или с момента смерти супруга матери ребенка, отцом ребенка признается супруг (бывший супруг) матери, если не доказано иное (статья 52 настоящего Кодекса). Отцовство супруга матери ребенка удостоверяется записью об их браке.

3. Отцовство лица, не состоящего в браке с матерью ребенка, устанавливается путем подачи в орган записи актов гражданского состояния совместного заявления отцом и матерью ребенка; в случае смерти матери, признания ее недееспособной, невозможности установления места нахождения матери или в случае лишения ее родительских прав – по заявлению отца ребенка с согласия органа опеки и попечительства, при отсутствии такого согласия – по решению суда.

При наличии обстоятельств, дающих основания предполагать, что подача совместного заявления об установлении отцовства может оказаться после рождения ребенка невозможной или затруднительной, родители будущего ребенка, не состоящие между собой в браке, вправе подать такое заявление в орган записи актов гражданского состояния во время беременности матери. Запись о родителях ребенка производится после рождения ребенка.

4. Установление отцовства в отношении лица, достигшего возраста восемнадцати лет (совершеннолетия), допускается только с его согласия, а если оно признано недееспособным, – с согласия его опекуна или органа опеки и попечительства.

Статья 49. Установление отцовства в судебном порядке

В случае рождения ребенка у родителей, не состоящих в браке между собой, и при отсутствии совместного заявления родителей или заявления отца ребенка происхождение ребенка от конкретного лица (отцовство) устанавливается в судебном порядке по заявлению одного из родителей, опекуна (попечителя) ребенка или по заявлению лица, на иждивении которого находится ребенок, а также по заявлению самого ребенка по достижении им совершеннолетия. При этом суд принимает во внимание любые доказательства, с достоверностью подтверждающие происхождение ребенка от конкретного лица.

2. Jeżeli dziecko urodziło się u osób, będących ze sobą w związku małżeńskim, a także w ciągu trzystu dni od dnia rozwiązania małżeństwa, jego unieważnienia lub od momentu śmierci małżonka matki dziecka, za ojca dziecka uznaje się męża (byłego męża) matki, jeżeli nie udowodniono inaczej (art. 52 niniejszego kodeksu). Ojcostwo męża matki dziecka potwierdza się wpisem o zawarciu małżeństwa.

3. Ojcostwo osoby nie będącej w związku małżeńskim z matką dziecka ustala się przez złożenie do organu prowadzącego księgi stanu cywilnego wspólnego wniosku ojca i matki dziecka; w przypadku śmierci matki, jej ubezwłasnowolnienia, braku możliwości ustalenia miejsca pobytu matki lub w przypadku pozbawienia jej praw rodzicielskich – na wniosek ojca dziecka za zgodą organów opieki i kurateli, w przypadku braku takiej zgody – na podstawie decyzji sądu.

W przypadku zaistnienia okoliczności pozwalających stwierdzić, że złożenie wspólnego wniosku o ustalenie ojcostwa po urodzeniu dziecka może okazać się niemożliwym lub uciążliwym, rodzice przyszłego dziecka, niebędący ze sobą w związku małżeńskim, mogą złożyć taki wniosek do organu prowadzącego księgi stanu cywilnego w okresie ciąży matki. Wpisanie rodziców dziecka dokonuje się po urodzeniu dziecka.

4. Ustalenie ojcostwa w stosunku do osoby, która osiągnęła wiek osiemnastu lat (pełnoletność) jest dopuszczalne wyłącznie za jej zgodą, a w przypadku jej ubezwłasnowolnienia – za zgodą jej opiekuna lub organu opieki i kurateli.

Artykuł 49. Sądowe ustalenie ojcostwa

W przypadku urodzenia się dziecka rodzicom niebędącym ze sobą w związku małżeńskim, w braku wspólnego wniosku rodziców lub wniosku ojca dziecka, pochodzenie dziecka od konkretnej osoby (ojcostwo) ustala się w drodze postępowania sądowego na wniosek jednego z rodziców, opiekuna (kuratora) dziecka lub na wniosek osoby, na której utrzymaniu dziecko pozostaje, a także na wniosek samego dziecka po osiągnięciu przez nie pełnoletności. Przy rozpoznaniu sprawy sąd bierze pod uwagę wszystkie dowody, wiarygodnie potwierdzające pochodzenie dziecka od konkretnej osoby.

Статья 51. Запись родителей ребенка в книге записей рождений

1. Отец и мать, состоящие в браке между собой, записываются родителями ребенка в книге записей рождений по заявлению любого из них.

2. Если родители не состоят в браке между собой, запись о матери ребенка производится по заявлению матери, а запись об отце ребенка – по совместному заявлению отца и матери ребенка, или по заявлению отца ребенка (пункт 3 статьи 48 настоящего Кодекса), или отец записывается согласно решению суда.

3. В случае рождения ребенка у матери, не состоящей в браке, при отсутствии совместного заявления родителей или при отсутствии решения суда об установлении отцовства фамилия отца ребенка в книге записей рождений записывается по фамилии матери, имя и отчество отца ребенка – по ее указанию.

4. Лица, состоящие в браке и давшие свое согласие в письменной форме на применение метода искусственного оплодотворения или на имплантацию эмбриона, в случае рождения у них ребенка в результате применения этих методов записываются его родителями в книге записей рождений.

Лица, состоящие в браке между собой и давшие свое согласие в письменной форме на имплантацию эмбриона другой женщине в целях его вынашивания, могут быть записаны родителями ребенка только с согласия женщины, родившей ребенка (суррогатной матери).

Статья 52. Оспаривание отцовства (материнства)

1. Запись родителей в книге записей рождений, произведенная в соответствии с пунктами 1 и 2 статьи 51 настоящего Кодекса, может быть оспорена только в судебном порядке по требованию лица, записанного в качестве отца или матери ребенка, либо лица, фактически являющегося отцом или матерью ребенка, а также самого ребенка по достижении им совершеннолетия, опекуна (попечителя) ребенка, опекуна родителя, признанного судом недееспособным.

Artykuł 51. Wpisanie rodziców dziecka do księgi urodzeń

1. Ojciec i matka będący ze sobą w związku małżeńskim są wpisywani jako rodzice dziecka do księgi urodzeń na wniosek jednego z nich.

2. Jeżeli rodzice dziecka nie pozostają ze sobą w związku małżeńskim, dane o matce dziecka są wpisywane na podstawie wniosku matki, a dane o ojcu dziecka – na podstawie wspólnego wniosku ojca i matki dziecka, lub na wniosek ojca dziecka (art. 48 ust. 3 niniejszego Kodeksu), lub dane o ojcu są wpisywane na podstawie decyzji sądu.

3. Jeżeli dziecko zostało urodzone przez matkę niebędącą w związku małżeńskim, w przypadku braku wspólnego wniosku rodziców lub braku decyzji sądu o ustaleniu ojcostwa, w księdze urodzeń wpisuje się nazwisko ojca dziecka zgodnie z nazwiskiem matki, imię i otczestwo ojca dziecka wskazane przez matkę.

4. Osoby, które będąc w związku małżeńskim wyraziły pisemną zgodę na zastosowanie metody sztucznego zapłodnienia lub na implantację embrionu, w przypadku urodzenia się im dziecka w wyniku zastosowania tych metod są wpisywane do księgi urodzeń jako jego rodzice.

5. Osoby, które będąc w związku małżeńskim wyraziły pisemną zgodę na implantację embrionu innej kobiecie w celu noszenia i urodzenia, mogą być wpisane jako rodzice dziecka wyłącznie za zgodą kobiety, która urodziła dziecko (matki zastępczej).

Artykuł 52. Zaprzeczenie ojcostwa (macierzyństwa)

1. Wpis rodziców dziecka do księgi urodzeń, dokonany zgodnie z ust. 1 i 2 art. 51 niniejszego Kodeksu może być kwestionowany wyłącznie w drodze postępowania sądowego wskutek wytoczenia powództwa przez osobę, wpisaną jako ojciec lub matka dziecka lub osoby faktycznie będącej ojcem lub matką dziecka, a także samego dziecka po osiągnięciu przez nie pełnoletności, opiekuna (kuratora) dziecka, opiekuna rodzica całkowicie ubezwłasnowolnionego przez sąd.

2. Требование лица, записанного отцом ребенка на основании пункта 2 статьи 51 настоящего Кодекса, об оспаривании отцовства не может быть удовлетворено, если в момент записи этому лицу было известно, что оно фактически не является отцом ребенка.

3. Супруг, давший в порядке, установленном законом, согласие в письменной форме на применение метода искусственного оплодотворения или на имплантацию эмбриона, не вправе при оспаривании отцовства ссылаться на эти обстоятельства.

Супруги, давшие согласие на имплантацию эмбриона другой женщине, а также суррогатная мать (часть вторая пункта 4 статьи 51 настоящего Кодекса) не вправе при оспаривании материнства и отцовства после совершения записи родителей в книге записей рождений ссылаться на эти обстоятельства.

Статья 80. Обязанности родителей по содержанию несовершеннолетних детей

1. Родители обязаны содержать своих несовершеннолетних детей. Порядок и форма предоставления содержания несовершеннолетним детям определяются родителями самостоятельно.

Статья 135. Изменение даты и места рождения усыновленного ребенка

1. Для обеспечения тайны усыновления по просьбе усыновителя могут быть изменены дата рождения усыновленного ребенка, но не более чем на три месяца, а также место его рождения.

Изменение даты рождения усыновленного ребенка допускается только при усыновлении ребенка в возрасте до года. По причинам, признанным судом уважительными, изменение даты рождения усыновленного ребенка может быть разрешено при усыновлении ребенка, достигшего возраста одного года и старше.

2. Об изменениях даты и (или) места рождения усыновленного ребенка указывается в решении суда о его усыновлении.

2. Поводом для оспаривания отцовства на основании пункта 2 статьи 51 настоящего Кодекса, о запрете отцовства не может быть удовлетворено, если в момент совершения записи этому лицу было известно, что оно фактически не является отцом ребенка.

3. Муж, который дал согласие в установленном законом порядке на применение метода искусственного оплодотворения или на имплантацию эмбриона, не может в дальнейшем оспаривать отцовство, ссылаясь на эти обстоятельства.

4. Мужья, давшие согласие на имплантацию эмбриона другой женщине, а также суррогатная мать (часть вторая пункта 4 статьи 51 настоящего Кодекса) не могут при оспаривании материнства и отцовства после совершения записи родителей в книге записей рождений ссылаться на эти обстоятельства.

Статья 80. Обязанности родителей по содержанию несовершеннолетних детей

1. Родители обязаны содержать своих несовершеннолетних детей. Порядок и форма предоставления содержания несовершеннолетним детям определяются родителями самостоятельно.

Статья 135. Изменение даты и места рождения усыновленного ребенка

1. Для обеспечения тайны усыновления по просьбе усыновителя могут быть изменены дата рождения усыновленного ребенка, но не более чем на три месяца, а также место его рождения.

Изменение даты рождения усыновленного ребенка допускается только при усыновлении ребенка в возрасте до года. По причинам, признанным судом уважительными, изменение даты рождения усыновленного ребенка может быть разрешено при усыновлении ребенка, достигшего возраста одного года и старше.

2. Об изменениях даты и (или) места рождения усыновленного ребенка указывается в решении суда о его усыновлении.

**Федеральный закон от 15.11.1997 N 143-ФЗ
„Об актах гражданского состояния”****Статья 16. Заявление о рождении ребенка**

5. При государственной регистрации рождения ребенка по заявлению супругов, давших согласие на имплантацию эмбриона другой женщине в целях его вынашивания, одновременно с документом, подтверждающим факт рождения ребенка, должен быть представлен документ, выданный медицинской организацией и подтверждающий факт получения согласия женщины, родившей ребенка (суррогатной матери), на запись указанных супругов родителями ребенка.

6. Заявление о рождении ребенка должно быть сделано не позднее чем через месяц со дня рождения ребенка.

**Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ
„Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации”****Статья 55. Применение вспомогательных репродуктивных технологий**

1. Вспомогательные репродуктивные технологии представляют собой методы лечения бесплодия, при применении которых отдельные или все этапы зачатия и раннего развития эмбрионов осуществляются вне материнского организма (в том числе с использованием донорских и (или) криоконсервированных половых клеток, тканей репродуктивных органов и эмбрионов, а также суррогатного материнства).

2. Порядок использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказания и ограничения к их применению утверждаются уполномоченным федеральным органом исполнительной власти.

3. Мужчина и женщина, как состоящие, так и не состоящие в браке, имеют право на применение вспомогательных репродуктивных технологий при наличии обоюдного информированного добровольного согласия на медицинское вмешательство. Одинокaя женщина также имеет право на применение вспомогательных репродуктивных технологий при наличии ее информированного добровольного согласия на медицинское вмешательство.

**Ustawa federalna z dnia 15.11.1997 N 143-FZ
o aktach stanu cywilnego****Artykuł 16. Zgłoszenie urodzenia dziecka**

5. W przypadku państwowej rejestracji urodzenia dziecka na wniosek małżonków, którzy wyrazili pisemną zgodę na implantację embrionu innej kobiecie w celu noszenia i urodzenia dziecka, wraz z dokumentem, potwierdzającym fakt urodzenia się dziecka przedstawia się wydany przez placówkę służby zdrowia dokument potwierdzający uzyskanie zgody kobiety rodzącej dziecko (matki zastępczej) na wpisanie wspomnianych małżonków jako rodziców dziecka.

6. Zgłoszenie urodzenia dziecka musi być dokonane nie później niż w ciągu jednego miesiąca od dnia jego urodzenia.

Ustawa federalna z dnia 21.11.2011 N 323-FZ o osnovach ochrony zdrowia obywateli w Federacji rosyjskiej**Artykuł 55. Stosowanie technologii wspierania reprodukcji**

1. Technologie wspierania reprodukcji są to metody leczenia niepłodności, przy stosowaniu których poszczególne lub wszystkie etapy poczęcia i wczesnego rozwoju embrionów przebiegają poza organizmem matki (w tym przy wykorzystaniu gamet dawców lub kriokonserwowanych gamet, tkanek organów reprodukcyjnych i embrionów, oraz macierzyństwa zastępczego).

2. Stosowanie technologii wspierania reprodukcji, przeciwwskazania i ograniczenia ich stosowania określa upoważniony federalny organ wykonawczy.

3. Mężczyzna i kobieta, zarówno będący jak i niebędący w związku małżeńskim, mają prawo do zastosowania technologii wspierania reprodukcji pod warunkiem udzielenia obustronnej świadomej dobrowolnej zgody na interwencję medyczną. Samotna kobieta również ma prawo do stosowania technologii wspierania reprodukcji pod warunkiem udzielenia świadomej dobrowolnej zgody na interwencję medyczną.

4. При использовании вспомогательных репродуктивных технологий выбор пола будущего ребенка не допускается, за исключением случаев возможности наследования заболеваний, связанных с полом.

5. Граждане имеют право на криоконсервацию и хранение своих половых клеток, тканей репродуктивных органов и эмбрионов за счет личных средств и иных средств, предусмотренных законодательством Российской Федерации.

6. Половые клетки, ткани репродуктивных органов и эмбрионы человека не могут быть использованы для промышленных целей.

7. Быть донорами половых клеток имеют право граждане в возрасте от восемнадцати до тридцати пяти лет, физически и психически здоровые, прошедшие медико-генетическое обследование.

8. При использовании донорских половых клеток и эмбрионов граждане имеют право на получение информации о результатах медицинского, медико-генетического обследования донора, о его расе и национальности, а также о внешних данных.

9. Суррогатное материнство представляет собой вынашивание и рождение ребенка (в том числе преждевременные роды) по договору, заключаемому между суррогатной матерью (женщиной, вынашивающей плод после переноса донорского эмбриона) и потенциальными родителями, чьи половые клетки использовались для оплодотворения, либо одинокой женщиной, для которых вынашивание и рождение ребенка невозможно по медицинским показаниям.

10. Суррогатной матерью может быть женщина в возрасте от двадцати до тридцати пяти лет, имеющая не менее одного здорового собственного ребенка, получившая медицинское заключение об удовлетворительном состоянии здоровья, давшая письменное информированное добровольное согласие на медицинское вмешательство. Женщина, состоящая в браке, зарегистрированном в порядке, установленном законодательством Российской Федерации, может быть суррогатной матерью только с письменного согласия супруга. Суррогатная мать не может быть одновременно донором яйцеклетки.

4. W przypadku stosowania technologii wspierania reprodukcji nie jest dopuszczalny wybór płci przyszłego dziecka z wyjątkiem sytuacji, kiedy istnieje zagrożenie rozwoju choroby genetycznej, mającej bezpośredni związek z płcią.

5. Osoby fizyczne mają prawo do kriokonserwacji i przechowywania swoich gamet, tkanek organów reprodukcyjnych i embrionów na własny koszt i innych środków przewidzianych przez ustawodawstwo Federacji Rosyjskiej.

6. Gamety, tkanki organów reprodukcyjnych i embriony człowieka nie mogą być wykorzystywane w celach przemysłowych.

7. Dawcą gamet mogą być osoby fizyczne w wieku od osiemnastu do trzydziestu pięciu lat, zdrowe psychicznie i fizycznie, które przeszły niezbędne badania medyczno- genetyczne.

8. W przypadku stosowania gamet dawców osoby fizyczne mają prawo do otrzymania informacji o wynikach badań medycznych i medyczno-genetycznych dawcy, o jego rasie i narodowości oraz o wyglądzie zewnętrznym.

9. Macierzyństwo zastępcze jest to noszenie i urodzenie dziecka (w tym przedwczesne urodzenie) na podstawie umowy zawartej między matką zastępczą (kobietą, która nosi płód po implantacji embrionu dawcy) a potencjalnymi rodzicami, których komórki płciowe były wykorzystane do zapłodnienia, lub samotną kobietą, dla których noszenie i urodzenie dziecka jest niemożliwe ze względów medycznych.

10. Matką zastępczą może być kobieta w wieku od dwudziestu do trzydziestu pięciu lat, posiadająca przynajmniej jedno zdrowe własne dziecko, która otrzymała zaświadczenie lekarskie o dobrym stanie zdrowia oraz udzieliła pisemnej świadomej zgody na interwencję medyczną. Kobieta, będąca w związku małżeńskim, zarejestrowanym w trybie określonym przez ustawodawstwo Federacji Rosyjskiej, może zostać matką zastępczą wyłącznie za zgodą pisemną małżonka. Matka zastępcza nie może być jednocześnie dawcą komórki jajowej.

Literatura

- М.В. Антокольская Семейное право, Учебник. М., 2000, s. 183.
- Т.Е. Борисова, Договор суррогатного материнства: актуальные вопросы теории, законодательства, практики // Российская юстиция, 2009, nr 4, s. 7-10.
- Б.Н. Жуков, О некоторых вопросах установления отцовства в добровольном порядке, не урегулированных действующим законодательством, Семейное право, 2004 nr 2, s. 8-9.
- В. Заева, Суррогатное материнство, Медицинское право, 2007 nr 5, s. 23-26.
- К.А. Кириченко, Охрана тайны информации о рождении ребенка: перспективы российского права и развитие вспомогательной репродукции // Медицинское право, 2015 nr 1, s. 24-28.
- А.П. Кокорин, К вопросу о получении согласия суррогатной матери на запись родителями ребенка супругов, предоставивших свой генетический материал // Семейное и жилищное право, 2010 nr 1, s. 28-31
- О.Ю. Косова Семейный кодекс Российской Федерации и некоторые вопросы регулирования брачно-семейных отношений, Правоведение, 1996, nr 2, s. 46-53.
- Т.К. Крайнова Договор суррогатного материнства, Нотариальный вестник, 2010 nr 11, s. 17-25.
- А.В. Майфат Суррогатное материнство, Коллегия адвокатов, <http://www.urallaw.ru>, dostęp 29 października 2017 r.
- Е.Г. Малиновская, Правовое регулирование суррогатного материнства в Российской Федерации и в республике Беларусь, Семейное и жилищное право, 2007 nr 2, s. 29-31.
- И. Михайлова, А. Законодательство, регламентирующее установление происхождения детей, нуждается в корректировке, Вопросы ювенальной юстиции, 2009 nr 2, s. 17-19.
- И.И., Никова Исторический и правовой аспект суррогатного материнства: зарубежный и российский опыт, Правовая инициатива, 2013 nr 11, s. 8.
- Л.М. Пчелинцева, Семейное право России: Учебник. М., 2008.
- Л. Трунова, Материнство на заказ, Домашний Адвокат, 2004, nr 8, s. 7-9.
- О.А. Хазова [w:] Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации» (постатейный) под ред. И.М. Кузнецовой, БЕК, 1996.
- А.Н. Чаплыгин Суррогатное материнство: *to be or not to be?* Актуальные проблемы частно-правового регулирования: материалы Всерос. науч. конф. молодых ученых, Самара: Изд-во Самар. ун-та, 2004.
- Э.А. Иваева. Суррогатное материнство: правовое и нравственное измерение проблемы, Медицинское право, 2008 nr 3, s. 23-26.

Akty prawne

- „Основы законодательства Российской Федерации об охране здоровья граждан”, утв. ВС РФ 22.07.1993 N 5487-1, „Российские вести”, N 174, 09.09.1993.
- Заключение по проекту федерального закона № 133590-7, Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/133590-7>, dostęp 29 października 2017 r.
- Проект Федерального закона № 133590-7 «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в части запрета суррогатного материнства», Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/133590-7>, dostęp 29 października 2017 r.
- Проект Федерального закона № 1177252-6 «О внесении изменений в Семейный кодекс Российской Федерации и статью 16 Федерального закона «Об актах гражданского состояния» в части применения вспомогательных репродуктивных технологий», <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/1177252-6>, dostęp 29 października 2017 r.
- Проект Федерального закона № 534829-5 «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации, внесенный в Государственную Думу РФ 21 апреля 2011 года, Система обеспечения законодательной деятельности», Система обеспечения законодательной деятельности, <http://sozd.parlament.gov.ru/bill/534829-5>, dostęp 29 października 2017 r.
- Модельный закон «Об охране репродуктивных прав и репродуктивного здоровья граждан», утв. Постановлением МПА СНГ от 28.11.2014 г. № 41-21, <http://iacis.ru/activities/documents/>, dostęp 29 października 2017 r.
- „Кодекс о браке и семье РСФСР” утв. ВС РСФСР 30.07.1969, „Ведомости ВС РСФСР”, 1969, N 32, ст. 1397.
- Приказ Министерства здравоохранения СССР от 13.05.87 N 669 „О расширении опыта по применению метода искусственной инсеминации спермой донора по медицинским показаниям” <http://zakon.7law.info/base48/part8/d48ru8985.html>, dostęp 29 października 2017 r.
- Приказ Минздрава РФ от 28.12.1993 N 301 «О применении метода искусственной инсеминации женщин спермой донора по медицинским показаниям и метода экстракорпорального оплодотворения и переноса эмбриона в полость матки для лечения женского бесплодия», „Российские вести”, N 21, 08.02.1994.
- „Семейный кодекс Российской Федерации” от 29.12.1995 N 223-ФЗ, „Российская газета”, N 17, 27.01.1996.
- Федеральный закон от 15.11.1997 N 143-ФЗ «Об актах гражданского состояния», „Российская газета”, N 224, 20.11.1997.
- Приказ Минздрава РФ от 26.02.2003 N 67 «О применении вспомогательных репродуктивных технологий (ВРТ) в терапии женского и мужского бесплодия», „Российская газета”, N 84, 06.05.2003.
- Федеральный закон от 21.11.2011 N 323-ФЗ «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», „Российская газета”, N 263, 23.11.2011.
- Приказ Минздравсоцразвития России от 27.12.2011 N 1687н «О медицинских критериях рождения, форме документа о рождении и порядке его выдачи», „Российская газета”, N 64, 23.03.2012.
- Приказ Минздрава России от 30.08.2012 N 107н «О порядке использования вспомогательных репродуктивных технологий, противопоказаниях и ограничениях к их применению», „Российская газета”, спецвыпуск, N 78/1, 11.04.2013.
- Указ Президента РФ от 09.10.2007 N 1351 (ред. от 01.07.2014) „Об утверждении Концепции демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года», Парламентская газета» от 16 октября 2007 г. N 134.
- „Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации” от 14.11.2002 N 138-ФЗ, „Российская газета”, N 220, 20.11.2002.
- „Гражданский кодекс Российской Федерации (часть первая)” от 30.11.1994 N 51-ФЗ, „Российская газета”, N 238-239, 08.12.1994.

Orzecznictwo

- Апелляционное определение Судебной коллегии по гражданским делам Новосибирского областного суда от 3 декабря 2015г. по делу 33-10392/2015, oblsud--nsk.sudrf.ru, dostęp 29 października 2017 r.
- Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Московского городского суда от 18 июля 2016 года по делу № 33-27809/2016, <https://www.mosgorsud.ru/mgs>, dostęp 29 października 2017 r.
- Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного суда республики Татарстан от 12 марта 2015 года по делу № 33-27809/2015, <http://vs.tat.sudrf.ru/>, dostęp 29 października 2017 r.
- Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Верховного суда республики Татарстан от 12 марта 2015 года по делу 33-3506/2015, <http://vs.tat.sudrf.ru/>, dostęp 29 października 2017 r.
- Апелляционное Определение Судебной коллегии по гражданским делам Московского городского суда от 18 сентября 2013 г. по делу № 11-26919/2013, <https://www.mosgorsud.ru/mgs>, dostęp 29 października 2017 r.
- Мнение Судьи Конституционного Суда Российской Федерации Г.А. Гаджиева к Определению Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-О, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.
- Мнение Судьи Конституционного Суда Российской Федерации С.Д. Князева к Определению Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-О, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.
- Определение Конституционного Суда РФ от 15.05.2012 N 880-О «Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы граждан Ч.П. и Ч.Ю. на нарушение их конституционных прав положениями пункта 4 статьи 51 Семейного кодекса Российской Федерации и пункта 5 статьи 16 Федерального закона «Об актах гражданского состояния», system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.
- Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 16.05.2017 N 16 «О применении судами законодательства при рассмотрении дел, связанных с установлением происхождения детей», system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Верховного Суда РФ от 13.01.2011 N ГКПИ10-1601 „Об отказе в удовлетворении заявления о признании частично недействующим пункта 6 Инструкции по применению методов вспомогательных репродуктивных технологий, утв. Приказом Минздрава РФ от 26.02.2003 N 67”, system informacji prawnej СПС КонсультантПлюс, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Кунцевского районного суда г. Москвы от 19 апреля 2017 года по делу № 02-1972/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Кунцевского районного суда г. Москвы от 21 февраля 2017 г. По делу № 02-1532/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Тверского районного суда г. Москвы от 7 февраля 2013 г. по делу №2-640/2013, <http://sudact.ru>, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Туапсинского городского суда Краснодарского края от 24 ноября 2016 года по делу № 2а-1633/16, <http://xn--90afdbaavobdiafy6eub5d.xn--p1ai/22133641/extended>, dostęp 29 października 2017 r.
- Решение Черемушкинского районного суда г. Москвы от 10 марта 2017 года по делу № 02-1987/2017, <http://docs.pravo.ru>, dostęp 29 października 2017 r.

